

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Kristina Stipić

Vilinski svijet u romanu Jasne Horvat

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2013.

Sažetak

Tema je rada opis vilinskog svijeta, a cilj je usporediti odnos vilinskog u romaneskom svijetu s tradicijskim pristupom vilama, opisati značenjske implikacije, ustroj vilinskog svijeta, tj. istražiti intertekstualne i intermedijalne postupke te odnos vilinskog i suvremenog svijeta.

U uvodnom dijelu rada prikazan je vilinski svijet prema tradicijskom pristupu, etimologija pojma *vila*, njihov nastanak, opis, podjela i poslovi, dok je u sljedećem dijelu, prema istim kriterijima, opisan svijet vila iz *Vilikona*, postmodernističkog romana osječke spisateljice Jasne Horvat. U sljedećim poglavljima uspoređen je odnos vilinskog svijeta prema suvremenosti, objašnjeni su intertekstualni i intermedijalni postupci kojim je krojen roman te magijski simbolizam boje i broja u romanu Jasne Horvat.

Ključne riječi: vile, Vilikon, Jasna Horvat.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Tradicijski prikaz vila	4
2. 1. Definicije i etimologija pojma <i>vila</i>	4
2. 2. Nastanak vila	5
2. 3. Vilinski opis	6
2. 4. Podjela vila	7
2. 5. Vilinska posla	8
3. Vile u <i>Vilikonu</i>	12
3. 1. Etimologija pojma <i>vila</i>	13
3. 2. Nastanak vila	14
3. 3. Vilinski opis	15
3. 4. Podjela vila	17
3. 5. Vilinska posla	23
4. Vilinski svijet i suvremenost – autoričino prisluškivanje razgovora između Marka Pola i Kublaj-kana	28
5. Intertekstualnost	30
6. Intermedijalnost	33
7. Magijsko u boji i broju	36
7. 1. Žuta (zlatna) i bijela boja	36
7. 2. Broj dvanaest	37
8. Zaključak	41
Izvori i literatura	42
Izvori:	42
Literatura:	42
Mrežne stranice:	43

1. Uvod

U ovom diplomskom radu tematizira se vilinski svijet preko dvaju pristupa: tradicijskog i romaneskog. Odlučila sam proučavati vile i njihov svijet jer smatram da su svojom pojavom u narodnim pričama obilježile čitavu usmenu književnost, koja je temelj svim književnostima. Cilj je rada vidjeti preklapaju li se oba pristupa u opisu vilinskog svijeta, opisati značenjske implikacije, ustroj vilinskog svijeta te istražiti intertekstualne i intermedijalne postupke u romanu te odnos vilinskog i suvremenog svijeta.

U prvom su dijelu istraživanja o vilama usustavljene književne, stručne i poučne spoznaje o vilinskom svijetu, koje pripadaju tradicijskom pristupu, na način da je najprije izdvojena definicija vila, opisan etimološki postanak riječi *vila*, njihov nastanak, opis, podjela, a zatim i prikazana vilinska posla, točnije, objašnjeno je čime se one bave u svom fantastičnom svijetu.

Lektirni predložak, na kojem se temelji romaneski pristup, je *Vilikon*, postmodernistički roman Jasne Horvat¹, izdan 2012. godine. Drugi, temeljni dio o vilama, prikaz je vila svijeta *Vilikona*. Vilinski svijet Jasne Horvat usporedila sam s tradicijskim pristupom prema istim kriterijima, a zatim, preko motiva priluškivanja objasnila način na koji je povezan sa suvremenosti.

Nadalje, bavila sam se postupcima intertekstualnosti i intermedijalnosti te na primjerima pojasnila njihovu ulogu u romanu. U posljednjem sam poglavlju pojasnila ulogu magijskog u žutoj/zlatnoj i bijeloj boji te u broju dvanaest koji je zadani okvir unutar kojeg se gradi priča o vilinskom svijetu.

¹ Jasna Horvat rođena je 27. prosinca 1966. godine u Osijeku. Hrvatska je književnica, teoretičarka kulture i profesorica na Ekonomskom fakultetu u Osijeku. Književnim radom počinje se baviti krajem 90-ih. Napisala je romane *Az*, *Bizarij*, *Auron* i *Vilikon*, zatim djela za djecu *Izgubljena vila*, *Alemperkina kazivanja* i *Krijesnici*.

2. Tradicijski prikaz vila

Poznavatelji vila doista su dali mnogo korisne literature u kojoj su opisali svijet tih fantastičnih stvorenja. Glasine o tim fantastičnim bićima potječu još iz usmene književnosti, a brojne legende o njima pričaju i danas. Ne zna se jesu li uistinu postojale ili su samo plod mašte. To se ne može ni dokazati. U postojanje njihova svijeta može se samo vjerovati.

Pod ovim poglavljem usustavljene su teorijske spoznaje o vilinskom svijetu, odnosno prikazan je vilinski svijet tradicijskog pristupa.

2. 1. Definicije i etimologija pojma *vila*

Schneeweis u svojoj knjizi *Vjervanjanja i običaji Srba i Hrvata* progovara o vjervanjanju u vile kao slavenskom, poganskom običaju. „Danas pod vilama podrazumijevamo vilinska ženska bića neviđene ljepote i duge valovite plave kose.“²

Prema Čiči, one su bića „nadljudskih svojstava, djelatelja znanja i obilja, s kojima je moguće imati prisne, čak i spolne odnose (u slučaju muških miljenika), koja pokazuju ambivalentnu prirodu kada ih čovjek povrijedi, ali s kojima je moguće izmiriti se, koje imaju neke životinjske fizičke odlike što ne umanjuje njihovu ljepotu, te koje održavaju svoje sastanke radi razonode i uživanja.“³

Opis njihove ljepote ne izostaje ni u definiciji *Hrvatske enciklopedije* koja za vile izdvaja da su, prema narodnom vjervanjanju, vitka, tajanstvena ženska bića izvanredne ljepote s nadnaravnim moćima. Maja Bošković-Stulli u svojoj knjizi *Pjesme, priče, fantastika* vile smješta u svijet čudesnog, odnosno fantastičnog.

² Edmund Schneeweis, *Vjervanjanja i običaji Srba i Hrvata*, Zagreb: Golden marketing, 2005., str. 36.

³ Zoran Čiča, *Vilenica i vilenjak: Sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica*, Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 2002., str. 81.

Autor knjige *Vjerovanja i običaji Srba i Hrvata* smatra da je etimologija vilinskog imena do danas neobjašnjena te da je ona u svih Slavena stara i domaća, da je kod Južnih Slavena poznata od trinaestog stoljeća, a u Rusiji već od jedanaestog. Citira Veselovskog koji tvrdi da se u riječi vila stapaju dva izvora: „korijen *vel* „propasti“: lit. *velės* „duše predaka“, i drugo, *dies violae*, *d. violaris*, slavljenje mrtvih koje se u Italiji obilježava u ožujku. Kako je od naziva slave mrtvih *rosalia* u Slavena apstrahiran naziv *rusalka*, tako je prema *dies violae* nastao naziv vila.“⁴ Naziv povezuje i s latinskim *virae*, *vires*, nazivima demoni koji se na rimskim natpisima navode zajedno s nimfama. Izdvaja i mišljenja Miklosicha koji smatra da je nositelj značenja riječi vila korijen *vil-* koji znači biti opsjednut ili poremećen; semantička bliskost vidljiva je i u češkom jeziku gdje *vilý* ima značenje poremećenosti, dok kod Poljaka imamo riječ *wiła* i to u značenju budale ili lude.

Schneeweis se primarno ne slaže s navedenim značenjima riječi vila. Smatra ih sekundarnima, jer, prvenstveno, riječi kao što su budala ili luda označavaju čovjeka u kojeg je ušla vila, tj. onog koji je njome opsjednut. Ni tim objašnjenjem nije u potpunosti zadovoljan pa sam predlaže ovu novu, kako tvrdi, još neizloženu etimologiju: „povezujem riječ s indogerm. **uēiā* „vjetar“, **uēietī* „puše“: k tome lit. *vėjas*, staroind. *vāyú* „zrak“ (kao božanstvo); ova etimologija određuje vile kao izvorne duhove zraka i oluje, jednako kao što i lit. *velės* označuje „duhove pokojnika.“ Uistinu se za njih kazuje da jure na oblacima“⁵ te da svojim plesom i kretnjom uzrokuju vihore, oluje i tuču.

2. 2. Nastanak vila

Žilinski Slovaci vjeruju da su vile nastale iz duša nevjesti koje su umrle prije vjenčanja, a kod Poljaka se nalazi vjerovanje da vile, odnosno *wiły* nastaju iz duša umrlih djevojaka. Rusi pak tvrde da su nastale od nekrštene djece, djevojaka ili žena koje su izvršile samoubojstvo te stoga nisu dostojne kršćanskog ukopa. Schneeweis vjeruje da su nastale iz duša rano umrlih djevojaka, umrlih nasilnom smrću, ali su tijekom vremena poprimile obilježja gorskih, šumskih, vodenih

⁴ Edmund Schneeweis, *Vjerovanja i običaji Srba i Hrvata*, Zagreb: Golden marketing, 2005., str. 37.

⁵ Isto.

duhova i vještica te da imaju manističko podrijetlo. Prema bugarskom vjerovanju, vile su tkd. manističkog podrijetla jer često plešu kolo na grobovima ubijenih.

2. 3. Vilinski opis

Slijedom duge usmene tradicije, jasno je oblikovan vilinski izgled. Klasičan opis vile dao je Ivan Kukuljević-Sakcinski. Slijedom narodnih pričanja i njihovih zapisa, izgled vile opisao je na sljedeći način: „U opće je svaka Vila krasna uvijek mlada žena, blēda lica i u bēlo obučena. Imade duge zlatne vlase, koje joj niz čelo i leđa razpušteni dolē do petah vise. Tēlo je njezino tanko kao jela, lagano kao u ptice, jer ima krila. Oči njezine sēvaju kao munja; glas njezin tako je mio i blagozvučan, da onoga koi Vilu jedanput pēvati čuje, sērce od miline kroz sav život boli, te on ne može više slušati čovēčjeg glasa. Tko ju jedanput vidi, taj ne nalazi više držesti u zemaljskih lēpotah.“⁶ Gotovo svi autori pišu da su vile obučene u bijelo te da imaju „ruse kose žute ko suvo zlato i rasplittene“⁷ koje sežu sve do poda. Zoran Čiča jedini pak navodi, osim bijele, prisutnost smeđe ili crne boje u njihovoj odjeći, a to potvrđuju sljedeći citati: „odjevena u bijelu i smeđu odjeću...“⁸ i „odjevene su u bijelo ili crno.“⁹

Botica ističe kako je izgled vile antropomorfan, a ta antropomorfnost „nije potpuna jer su ostali neki detalji animalnog svijeta: kao znak prvotne ljudske vezanosti za prirodu. Još točnije: znak – sveza jedinstva ljudskoga, životinjskoga i anorganskoga svijeta.“¹⁰ S time se slaže i Suzana Marjanić kada tvrdi da obilježje kopitareva ili papkareva hoda pomiče vile od praga ljudskosti prema životinjskom. Naružuju ih mačje šape, konjska kopita, magareće, volovske ili kozje noge. Suzana Marjanić, detaljno opisujući vilinske noge kao obilježje životinjskog u vilama, tu nagrđenost njihova izgleda pripisuje demonskoj strani. Kod opisa vilinskih nogu, najčešće je samo lijeva noga poprimila obilježje nakaznosti, a poznato je da je lijeva strana u

⁶ Stipe Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990., str. 30.

⁷ Suzana Marjanić, *Životinjsko u vilinskom*, u: Renata Jambrešić Kirin, Tea Škokić, *Između roda i naroda*, Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 2004., str. 234.

⁸ Zoran Čiča, *Vilenica i vilenjak: Sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica*, Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 2002., str. 81.

⁹ Isto.

¹⁰ Stipe Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990., str. 25.

alegorijskom tumačenju određena kategorijom zla, nesreće ili krivog puta.¹¹ U literaturi se to obilježje često određuje kao kazna zbog oholosti jer su se vile zbog svoje gizdavosti previše uzdigle, hvalile i ponosile pa ih je Bog prokleo i kaznio. Svoju nagrđenost prikrivaju dugačkim haljinama.

2. 4. Podjela vila

Narodno je vjerovanje vile podijelilo u dvije temeljne skupine „pod snažnim utjecajem etične aksiologije: u obzoru onoga što je dobro i zlo za čovjeka općenito...”¹² Ta se podjela odnosi na učinak kojeg one polučuju na čovjeka pa se stoga ovdje može govoriti o dobrim i zlim vilama. Obje se osobine mogu javiti i u jednoj vili.¹³

Žive na visokim planinama, u špiljama, utvrdama ili u/na vodama, a budući da imaju krila uzdižu se i na oblake pa u skladu s time Botica, prema mjestu, vile dijeli na zemne, zračne i vodene ili vodne. Istu podjelu vila navodi Suzana Marjanić te ju naziva trijadnom podjelom vila preuzetom od Kukuljevića-Sakcinskog.

U našem narodnom vjerovanju najbrojnije su zemne vile koje stanuju po spiljama, jamama i pećinama. „Narod je štoviše neka mjesta nazvao: Vilčić, Vilindolac, Vilendočić, Vilište, Vilenjak, Vilnjak i sl.”¹⁴ jer su bila okupljališta sastanaka ili boravišta vila. Brojne priče govore o njihovu lovu, pjevanju, plesanju po gorama i planinama pa ih često nazivaju gorskim, prigorskim, zagorskim ili planinskim vilama. Suzana Marjanić zemne vile dijeli na gorske i poljske.

U zvijezdama i oblacima borave zračne vile koje odozgo ponekad ulaze u ljudski život. Sve zračne vile obavezno posjeduju krila kao bitno obilježje, „mada sve vile imaju krila, pa mogu odletit kud 'oće.”¹⁵ Botica piše i o pisanom svjedočanstvu gdje su vile, razočarane svijetom, napustile svijet i nastanile se u zvijezdama gdje svaku noć plešu kolo po zraku. Razdoblje prije

¹¹ Lijeva strana i u *Bibliji* ima konotaciju negativiteta; npr u *Apokalipsi* je zabilježeno kako će grješnici pri Isusovu dolasku stati na lijevu stranu. Poznata je u narodu i izreka *ustati na lijevu nogu*.

¹² Stipe Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990., str. 25.

¹³ Dobre osobine, kao i one zle, bit će navedene pod sljedećim poglavljem *Vilinski poslovi*.

¹⁴ Stipe Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990., str. 25.

¹⁵ Isto.

njihova odlaska Kukuljević-Sakcinski naziva zlatnim vremenima jer su žito, pšenicu i hranu polja sama davala bez napora ljudskog roda. Vile su tada pomagale narodu žeti polja, kositi livade, graditi kuće. Ljudi su bili srdačni i svi su se slagali. Tu utopiju pokvarila je ljudska krjepost, izopačenost i pomodnost; pastiri su bacili frule i tambure te se primili biča, a pucnjevi i vika zavladali su svijetom te *otjerali* vile. Njihovim je odlaskom nestalo i zlatno doba. Narodna literatura često ih naziva vilama lakokrilama ili zlatokrilama. Vila s krilima postala je simbolom svih vila, iako su prvotno samo zračne vile posjedovale krila.

Vodene vile dijele se u dvije podskupine. Prvoj podskupini pripadaju vile koju su napola djevojke, a napola ribe te se nazivaju „morske cure, morske puce, morske djevice, vodene deklice i sl.“¹⁶ Drugoj podskupini pripadaju one koje žive u/uz rijeke, jezera, zdence i izvore, a poznate su pod nazivima „povodkinje, izvorkinje, jezerkinje“¹⁷ U likovnoj umjetnosti vodena vila često je prikazana poput Afrodite koja izlazi iz zapjenjene vode. Prilikom izlaska iz vode, vodene vile, koje se najčešće javljaju u skupini po sedam ili dvanaest, započinju kolo i pjevanje te na taj način mame poglede mladih momaka.

2. 5. Vilinska posla

Zoran Čiča navodi kako su u seoskim zajednicama postojale osobe od narodnog povjerenja, kojima su se ljudi obraćali radi pomoći. Te osobe naziva vilenicama čija je specijalnost liječenje, „no kako uzročnici bolesti nerijetko jesu magijske prirode, njihova djelatnost obuhvaća i poništavanje posljedica tuđih čarolija.“¹⁸ Pridjev *tuđi* u sintagmi *tuđih čarolija*, kod Čiče, prvenstveno se odnosi na vještice koje posjeduju đavolske vještine i čarolije te sprječavaju mladiće i djevojke u ženidbi i sve to radi šale ili da se narugaju pri čemu ne uviđaju da uzrokuju veliko zlo koje šteti narodu. Vile se suprotstavljaju tome zlu što ga čine vještice, a njihove vještine uključuju „prepoznavanje vještičjih čina, dijagnosticiranje izgleda za ozdravljenje, tako i prepoznavanje biljaka koje treba upotrijebiti“¹⁹ kod liječenja. Vilenice su, dakle, viline posrednice jer „posreduju primljeno znanje i sposobnost između ljudskoga i

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Zoran Čiča, *Vilenica i vilenjak: Sudbina jednog predkršćanskog kulta u doba progona vještica*, Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 2002., str. 72.

¹⁹ Isto, str. 70.

vilinskoga svijeta liječeći bolesti, raskidajući uroke...²⁰ Zbog svih pozitivnih osobina, vile su često uživale veliki ugled među pukom.

Osim što su liječile, vile su i poučavale druge žene o ljekovitim svojstvima trava. One upravo postaju, maloprije spomenutim, vilenicama. Čiča navodi da je još davne 1634. godine Jakov Foretić, kapelan Komiže na Visu, optužio dvije žene da liječe travama poput vila i da nagovaraju ostale da se druže s vilama koje su ih naučile o djelotvornosti trava. Taj nam podatak potvrđuje činjenicu da vile nisu baš uvijek bile dobrodošle među narodom. Nesimpatizeri vila smatrali su liječenje bolesti travama đavolskim činom pa su i korisnice vilinskih usluga kažnjavali, a zabilježen je i slučaj gdje je svećenik Ivan Vuzio kaznio Katarinu Kubretić (ili Čubretić) uskraćivanjem jednog sakramenta; u njenom slučaju ispovijedi, jer je njezinu želju za ozdravljenjem (bolovala je od čireva na tijelu i bolova u lijevom koljenu) koje je tražila od vile smatrao negacijom crkvenog autoriteta, nauka i vjere te je stoga Katarina ostala bez odrješenja.

Liječile su bolesti poput čireva, bolova u nogama, nesvjestice i želučane tegobe za što su često koristile bijelo korijenje koje je trebalo pojesti, zatim praškove kojima se trebalo oprati. Čiča bilježi i da je prilikom liječenja bilo nužno boraviti kod vatre, načinjene od određenog drveta – figlera, a kao lijekovi spominju se još badem, smokva, jaja te vino.

Koristile su se i nezaobilaznim magijskim uputama, a jedna od njih glasi: „upotrijebiti posvećenu vodu, prije upotrebe praška trebaju dotaći usta malog djeteta....“²¹

Neki pokazatelji upućuju na važnost empirije u vilinskom liječenju što potvrđuje primjer kada Čiča navodi da je kod vile došla pacijentica, koja bi donijela nećakov pojas, želeći njegovo ozdravljenje. Vila je tada odgovorila da joj je odjeća nepotrebna, tj. treba joj ispričati svojstvo njegove bolesti; simptome i sl. Ne može se ocijeniti kakva je uistinu bila učinkovitost vilinskih ljekarija; u njih se može samo vjerovati ili ne vjerovati. Sigurno je da se u seoskim zajednicama sedamnaestog stoljeća bilo kakva pomoć smatrala boljom nego nikakva. Stoga su vile odigrale važnu ulogu u svakodnevici naroda, kao i u stvaranju visoke kulture, književne i mitološke tradicije.

Navedeno je u radu da vile liječe bolesti i uče vilenice o načinu liječenja. Međutim, Botica u svojoj knjizi *Vilenica i vilenjak* otkriva i brojne negativne osobine vila kada kaže: „Priča se kako su nekoj ženi vile ukrade dijete i držale ga kod sebe nekoliko mjeseci. Tek tada se ta

²⁰ Isto, str. 83.

²¹ Isto, 74.

djevojčica vratila sama i znala je vraćati, a bila je stara oko 6 god. Kažu da mala samo priča o vilama. (...) Dijete kojega su vile odabrale i otele, tijekom toga izbivanja iz zajednice doživljava očitu preobrazbu. Ono biva inicirano u mističku vještinu od strane bića koja, to je opće mjesto predaje o vilama, posjeduje znanje o ljekovitim biljkama, poznaju budućnost i raspolažu ogromnom snagom.²² Zabilježen je i događaj krađe djeteta kojeg su vile pretvorile u vidovitog vraća. Neki od njih tako postaju vilenjacima. Da su sklone krađi djece potvrđuje i Schneeweis u *Vjеровanjima i običajima Srba i Hrvata* kada kaže: „Rado krađu lijepu djecu i umjesto njih podmeću ružnu.“²³ Osim djece, vile znaju ukrasti i odraslog čovjeka te mu dati znanje proricanja. Negativne osobine vila navodi Schneeweis i u sljedećem citatu kada kaže: „Onoga tko ih uvrijedi kažnjavaju tako što mu pomute razum ili strelicom pošalju bolest i smrt. (...) Čak se i toplinski udar i sunčanica, većinom u podnevnim satima, pripisuju vilama.“²⁴ Zbog svih tih negativiteta koji obilježavaju njezine unutrašnje osobine, Ivan Lozica, izdvaja kraće zapise o njima, među kojima je zanimljiv sljedeći citat u kojem vile naziva grješnicama: „Bila je grešnica i neka ženska je rekla, da ju je neki hitil na Berseč.“²⁵ Zle i opake znaju biti prema onima koji mute njihovu vodu u kojoj se kupaju i gdje stanuju. Predaje pokazuju i to da su jako zavidne pa tako ne podnose da je netko ljepši od njih. Svaki čovjek koji se pokuša natjecati s njihovom ljepotom bude kažnjen. I u jakosti se nije smjelo natjecati s njima jer svaki koji je to pokušao bio je ustrijeljen. Zloba vila dostiže i one nevine ljude što još jednom potvrđuje Botica kada kaže: „vile ponekad i bez razloga kažnjavaju ljude: svade prijatelje, omrazne dragu i dragoga, ubiju junacima konja, razaraju utvrde, ustrijele mladoženju...“²⁶ i sl. Protiv njihove sile i nemilosti ne vrijedi se boriti jer su one uvijek pobjednice.

„Terensko istraživanje obavljeno u razdoblju od 1947. do 1949. u srbijanskim selima Suvaji, Maloj Trešnjevici i Strižilu (prva dva nalaze se na padinama Juhora prema Moravi, treće 5-6 km zapadno od Bagrdana) naseljenim rumunjskim Ciganima, otkrilo je postojanje osebujne prakse ritualnog liječenja bolesnika oboljelih od vilinskih blesti. Činili su to plesom i ekstazom specijalisti za takve slučajeve, šoj *manose* ili u srpskom prijevodu *vilarke*, odnosno nekoć i vilari.“²⁷ *Vilarka* se postaje po odabiru vila, a u selu ih može biti nekoliko. Obično buduća *vilarka* prethodno oboli od vilinske bolesti te se javlja vilama u snu ili *vilarkama* koje ih liječe.

²² Isto, str. 85.

²³ Edmund Schneeweis, *Vjеровanja i običaji Srba i Hrvata*, Zagreb: Golden marketing, 2005., str. 37.

²⁴ Isto, str. 36.

²⁵ Ivan Lozica, *Poganska baština*, Zagreb: Golden marketing, 2002., str. 65.

²⁶ Stipe Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990., str. 25.

²⁷ Zoran Čiča, *Vilenica i vilenjak: Sudbina jednog predkršćanskog kulta u doba progona vještica*, Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 2002., str. 93.

Za dijagnosticiranje te bolesti postoji i obred tijekom kojeg *vilarka* pada u zanos pri čemu komunicira s vilama. „Koriste se također različitim biljem koje im daju vile da njime liječe.“²⁸ Liječenje se odvija tijekom cijele godine, ali predaja poklona koje vile zahtijevaju obavlja se samo na tzv. dobre dane; npr. Đurđevdan, Veliku i Malu gospojinu i sl. Tada se svi okupljaju na proplanku, grubanju, a njega posjeduje svako selo. Ondje se nalazilo vilinsko drvo gdje su se predavali pokloni vilama vješanjem na granje. Na tim su se mjestima obavljali obredi liječenja/ekstatičnog plesa. Nekoć se na tom mjestu vilama prinosilo i janje kao molbena i zavjetna žrtva. „Sestrice mile, spasite N (bolesnika), kupiće vam nož, maramu, cveće...“²⁹ riječi su kojima se tzv. *vilarke* obraćaju vilama u procesu liječenja bolesnika.

Vile posjeduju i vještinu plesanja u kolu. Poznato je u tradiciji da onaj koji nagazi na tzv. vilinsko kolo dobiva vilinsku bolest. Nju liječe vračevi, a izlječenje je ponekad učinkovito, a ponekad i ne.

Zanimljivo je i to što se vile znaju gostiti zajedno sa svojim vilenicama pri čemu objeduju ljudsko meso. Čiča navodi da na gozbama „plešu, goste se i jedu, da prostite, izmetine i ostale odurne stvari“³⁰, a zabilježeno je i da je ondje davao spolno općio sa svojim sljedbenicama. Narodne priče nastoje pobliže opisati vilinska jela, ali ih ne uspijevaju detaljno iznijeti. Botica piše da najčešće konzumiraju zelenilo, kupus, pečeni kruh, maslo, mladu janjad, prašćice i kavu. Neki kazivači narodnih priča čak tvrde da su i sami prisustvovali raskošnim vilinskim gozbama, ali to ne smiju odavati pa se nerazvijenost detaljnih opisa vilinskih jela pravdala zabranom i tajnom koja se ne smije odati. Kada *vilarke* padaju u ekstazu, u zanosu razgovaraju s vilama, smiju se s njima i igraju se, jer tradicija kaže da vile vole zabave i igru pa im one udovoljavaju, tj. igraju se s njima kako bi spasile svoj narod.

Ako ćemo vjerovati u predaje, narodne priče, legende i mitove, značajan i zanimljiv bit će podatak kojeg Ivan Lozica navodi u *Poganskoj baštini* kada tvrdi da su vile „gradile renu va Pule“³¹ i nosile kamenje, a kada je pijetao zakukurikao kamenje je počelo padati te je arena uništena.

²⁸ Isto, str. 95.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto, str. 91.

³¹ Ivan Lozica, *Poganska baština*, Zagreb: Golden marketing, 2002., str. 65.

3. Vile u *Vilikonu*

Vilikon Jasne Horvat postmodernistički je roman, poznat još i kao roman-leksikon. Kos-Lajtman te Buljubačić i Varga Oswald tvrde da je veza s leksikonom kao vrstom teksta uspostavljena već samim naslovnim imenovanjem. Riječ je o hibridnom postmodernističkom tekstu koji svojim ustrojem krši konvencionalnost.

Djelo počinje Jasninim čitanjem ili, kako ona tvrdi, prisluškivanjem Pamukova *Snijega* u kojem on piše piscu Coleridgeu i njegovu čudesnu snu o Kublaj-kanu. Coleridgeova *Pjesma Kublaj-kan ili vizija iz sna* umetnuta je u Horvatičin roman, pri čemu se napominje da je pjesma nedovršena. Smatra da su ju Pamuk i Coleridge iznevjerili jer joj nisu rekli što se na kraju zbilo sa slavnim kanom. Odlučuje prisluškivati razgovor Kublaj-kana i Marka Pola te tako stvoriti novu mrežu – svoju knjigu jer joj je stara postala tijesna.

Osamdesetogodišnji mongolski car Kublaj-kan i četrdesetogodišnji Marko Polo nalaze se u kanovoj palači u Ksanaduu. Kan vlada svojim ogromnim carstvom, a trinaesto stoljeće privodi se kraju. Na zemljovidu promatraju gradove kroz koje je Marko Polo prolazio, a oni će za kana ostati nevidljivi. Kana zanima postoje li još neke nevidljive pojave izvan njegova carstva te mu Marko Polo počinje pričati priču o vilama, nevidljivim ženama Kraljevstva Hrvatskog. Markov je zadatak dvanaest mjeseci pričati o vilama Kraljevstva Hrvatskog, priču povezati s magičnim kvadratom broja dvanaest koji proučava na pergameni te u njega ugraditi nešto što ga podsjeća na njegov dom i kuću jer će samo tako zaslužiti zlatnu ploču i povratak na Korčulu.

Idući od polja do polja magičnog kvadrata, Marko Polo pripovijeda o vilinskom svijetu, zemnim, zračnim i vodenim vilama; dobrim i zlim; njihovim rađanjima, ljekarijama, izgledu, bolestima koje zadaju i sl. Brojčana vrijednost polja određuje broj ispričanih priča o vilama, a zbroj njihovih vrijednosti u redu, bilo da je riječ o vodoravnom ili okomitom iščitavanju, jednak je brojcima dvanaest, temeljnom broju od kojeg je satkan cijeli roman. Dio o vilama gotovo je enciklopedijski oblikovan, a njegova je nakana didaktička. Didaktičku nakanu imaju i tekstualni dijelovi na rubnicama. Tako npr. rubnice sadrže objašnjenja za narodne poslovice ili latinske nazive vilinskih biljaka čime se čitatelja želi obogatiti korisnim informacijama. Prije svake priče o vilama, pod podnaslovima možemo vidjeti umetnute dijelove iz hrvatskih narodnih pjesama,

drama, narodne poslovice i izreke. Ti intertekstualni dijelovi prikaz su folklorističke građe važne za našu usmenu tradiciju.

Nakon ispričanih priča o vilinskom svijetu, Jasna Horvat zove urednicu Nives Tomašević i pita ju za sudbinu njezina *Vilikona*. Marko Polo zaslužio je svoju propusnicu za odlazak, a *Vilikon* je svjetlo dana doživio 2012. godine.

3. 1. Etimologija pojma *vila*

U romanu *Vilikon* detaljno se govori o porijeklu pojma vila baš kao što to kao bitno izdvaja i tradicijski pristup. Sljedeći citat to i potvrđuje: „Nigdje na svijetu ne postoje tako lijepa imena kakva je smislio narod u Kraljevstvu Hrvatskom. Taj narod riječju vila prvotno označava silovitost. Znači, vila je ona žena koja je silovita. No, riječ vila ne označuje samo silu. Riječ je to koja označuje i polazak prema nekomu, stizanje i gonjenje.”³² Na sjeveru se pod riječju vila podrazumijeva ludost, a u podrubnoj bilješci kao intertekstualnom komentaru *Vilikona* imamo naputak da „Češki *vilny* znači lud. U poljskom se susreću sljedeće riječi: *wila* – lud, budala, *wilowac* (*wilii*, *wilovač*) – praviti ludorije; *szalawila* – budala, vjetrenjast, lakouman (...) *vilati* – voditi raskalašen, bludni život...”³³ Taj intertekstualni komentar, koji vrlo detaljno određuje semantički aspekt riječi *vila*, doprinosi bogaćenju recipijentovih spoznaja. Za onoga koji je podčinjen vilinskom utjecaju kaže se da viluje. Romaneski pristup, baš kao i tradicijski, bilježi običaj slavljenja na tzv. dan *dies rosae*, a „naziva se još i *dies violae* i brojni su oni koji se na *dies violae* utječu vilama.”³⁴

Roman Jasne Horvat etimologiju riječi vila povezuje i s njihovom sposobnošću vida, a to potvrđuje citat: „Ostali dijelovi Kraljevstva Hrvatskog u imenu vila skrivaju najveći dar očinjeg vida – sposobnost vida i viđenja.”³⁵ Stoga ih se naziva vidlama, tj. nevidljivim ženama koje

³² Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 33.

³³ Isto, str. 34.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

ponekad dopuštaju biti viđene vidarice „jer njihova čudotvorna životna sila posjeduje nadaleko čuvene sposobnosti vidanja.“³⁶

3. 2. Nastanak vila

Tradicijski pristup i romaneski, iz *Vilikona*, preklapaju se kod opisa nastanka vila. Nastale su iz djece koja nisu primila krštenje prije smrti, a to potvrđuje citat: „Vilama (najčešće rusalkama) postaju duše one djece koja nisu dospjela primiti sakrament krštenja prije smrti.“³⁷ Da su vile mogle nastati i od djevojaka koje nisu doživjele svoje vjenčanje potvrđuje i sljedeći citat: „*Kraljice ljelje* nazivaju se i *rusaljka/rusalka*, svojevrsnim vodenim vilama u koje su se pretvarale rano preminule djevojke utopljene pred svoju svadbu ili mlade žene koje nisu imale pogrebni obred.“³⁸

Razlika među pristupima je ta što literatura o nastanku vila ne bilježi točno koja vrsta vile je nastala od nesuđenih nevjesta ili nekrštene djece, dok tekst *Vilikona*, u posljednjem citatu, detaljno precizira vrstu vile koja nastaje. Njezin je naziv, radi boljeg naglašavanja vrste vile u navedenom primjeru, i na grafostilističkoj razini istaknut kosim slovima.

Roman *Vilikon* donosi i neke novine. Osim što vile mogu nastati, mogu se roditi iz crvene trave, na dugi ili stvoriti na drveću: „Osim što se neke vile rađaju iz rose te crvene trave, neke se stvaraju na drveću, a neke se, kao one u Slavoniji, rađaju u dugama ili za istodobna pljuska i isijavanja sunčane jare. Ima i onih vila koje su rođene od vila. *Vilu zastupateljicu drugih vila* rađa vila oplodena jutarnjom rosom. (...) Porađaju se u šumi ili, ako im je potrebna ljudska pomoć, na trijemu pred svim ukućanima.“³⁹

Iz citata se da iščitati kako je rođenje vila ili njezin nastanak vezan za prirodne pojave i biljke. Bogatstvo citata očituje se i u tome što tekst *Vilikona* točno precizira koje su vile nastale na drveću (one iz Slavonije). Osim te neobične, neljudske osobine rađanja na dugama ili iz

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 58.

³⁸ Isto, str. 234.

³⁹ Isto, str. 31.

crvene trave, posjeduju i onu, možemo ju nazvati *normalnom*, ljudsku osobinu majke, jer ipak poput čovjeka, žene, rađa svoje potomke, vile.

3. 3. Vilinski opis

Izgled *vilikonskih* vila skoro se u potpunosti preklapa s opisom njezina izgleda u tradicijskom pristupu.

One su i u *Vilikonu* „magična ženska bića“⁴⁰, mlade i lijepe djevojke, koje gotovo uvijek ima bijelu haljinu, zlatnu kosu i blijedu put, što se iščitava iz citata: „Lijepe su i velike, blijeda lica i posve svijetle puti.“⁴¹ Novina kod *Vilikona* vidljiva je u primjeru koji potvrđuje da neke od vila mogu imati i zelenu haljinu što se iščitava iz citata: „Česi i Slovaci zovu ih vodene i *morske panny*, Poljaci *košcik voduny*, a Rusi *Vodjane*. Česi o njima govore kao o visokim ženama blijedih lica odjevenih u zelene, prozračne haljine...“⁴²

Da vile nisu uvijek zlatokose potvrđuje sljedeći citat koji opisuje vile rusalke sa zelenom, crvenom i crnom kosom, što se opet može smatrati novinom romana Jasne Horvat: „Jedni kažu kako je rusalki (eusalji) kosa zelena, drugi tvrde da je crvena, a treći da je crna...“⁴³ *Vilikon* i u sljedećem citatu odstupa od tradicije kada pripovjedačica navodi da one mogu imati i srebrnu kosu: „Vile koje se okupaju oko tog slapa imaju srebrnu kosu...“⁴⁴

Opis vilinske kose čest je u *Vilikonu* pa je zanimljivo izdvojiti i sljedeći citat: „Vile su zlatokose i svaka im je vlas načinjena od suhoga zlata, jedna ljepša od druge. U kosi im je snaga i život. Zbog svoje oblačne naravi kosu najradije ostavljaju raspletenu, puštenu niz tijelo ili razvijorenu vjetrom.“⁴⁵ Ovaj je citat pokazao kako je kod vila fizički izgled povezan s unutarnjim, njihovom osobnošću.

⁴⁰ Isto, str. 32.

⁴¹ Isto, str. 135.

⁴² Isto, str. 230.

⁴³ Isto, str. 234.

⁴⁴ Isto, str. 63.

⁴⁵ Isto, str. 41.

Unatoč svoj toj ljepoti i tekst *Vilikona*, baš kao i literatura s tradicijskim pristupom, nije čitatelje uskratio za opis njihova nedostatka, njihove rugobe – životinjske noge ili papka. Jedan od početnih citata o izgledu vila to i posvjedočuje: „zlatokose su i lakokrile, brzih nogu i rado nadlijeću rosno bilje livada u vrijeme jutarnje čistine. Njihova tijela, tek dotaknuta cvatom djevojačke mladosti, mirišu bosiljkom i smiljem, a glasovi im nošeni vjetrom donose tajnovite i omamne pjesme. Uza svu njihovu ljepotu, odlikuje ih i jedna rugoba – kozja noga ili kopito. Kako su tašte i ohole, tu svoju rugobu skrivaju dugim bijelim opravama i uznositim hodom.“⁴⁶

Sve te sintagme kao što su *rosno bilje* i *jutarnja čistina* semantički su srodne njezinoj bjelini i zlatoći koja prevladava u opisu njezinog fizičkog izgleda. Kako nitko nije savršen, nisu ni one te posjeduju životinjsku nogu koja nagrđuje njihov izgled. Citat, osim fizičkog izgleda, otkriva i njihov karakter pa se za njih može reći da su *koketne* jer mame pjesmom, a pripovjedačica ih smatra oholim i taštim stvorenjima jer ne prikazuju svoj pravi izgled, ružne, nakazne noge; dapače, još ih i skrivaju kako bi se lažno predstavile.

Idealna ljepota vilinskog izgleda počela se smanjivati nestankom razdoblja koje je nazvano zlatnim dobom, „ljudi su poprimali sve više divlja, a vile sve ružnija obličja. Vile su počeli nazivati vražjom djecom, a njihova svojstva, tako i kosu – vještičjim ili vražjim izdankom. Pročulo se i kako vile odlikuje smrad te da im miris kose nije ravan njezinoj ljepoti već je težak, upravo neugodan, a sve zbog toga što vilinska kosa po sebi sadrži namaze ulja ili koje druge masti.“⁴⁷ Na miris njihove kose upućuje i sljedeći citat: „Svatko tko bude prisiljen rasplitati vilinske vlasi valja prešutjeti neugodan miris i brojnost ušiju u njihovoj kosi.“⁴⁸

Što se tiče karaktera, sljedeći citat potvrđuje da i u romanu nisu uvijek prikazane kao dobre: „Premda su vile dobrohotne, one mogu ljudima i naškoditi, kažnjavati ih za učinjenu uvredu ili ih kažnjavati iz osjećaja zavisti...“⁴⁹

⁴⁶ Isto, str. 29.

⁴⁷ Isto, str. 42.

⁴⁸ Isto, str. 85.

⁴⁹ Isto, str. 87.

3. 4. Podjela vila

Da su vile prevrtljive i ne baš uvijek dobre, kako se obično misli, prikazuje i citat: „niti jedna od tih vilinskih mijena nije stalna i niti jedna vila iz Kraljevstva Hrvatskog nije zemaljski kruta ni oštro ljuta. Osim što joj je prilika ljudima često nevidljiva, vilinska je ćud nestalna i hirovita.“⁵⁰ Citat je potvrdio kako ni to zlo koje ona posjeduje u sebi nije stalno; ona je prevrtljiva, čas dobra, čas zla.

Etička osobina zla ili samo dobrote može karakterizirati jednu vilu, ali to ne mora uvijek biti tako. Da su neke samo dobre, druge od njih uvijek zle, a treće pak promjenjive naravi potvrđuje sljedeći citat iz *Vilikona*: „*Zračne vile* uvijek su dobrohotne, *vodne* su zle, dok su *zemne vile*, zbog straha od onoga što je iznad i pod zemljom, povremeno dobre, povremeno zle.“⁵¹ I ovaj posljednji primjer opisa vila pokazao je potpunu bliskost s njezinim opisom u tradicijskom pristupu. Razlika je opet u tome što roman *Vilikon* posjeduje detaljniji njihov opis i precizira njezinu vrstu jer točno navodi koje su to vile dobre, a koje zle.

Iako u *Vilikonu* nije izrijeком rečeno da se vile dijele na dobre i zle, obzirom na izdvojene citate, može se zaključiti da se uistinu može okvirno govoriti o podjeli vila na dobre, zle i na one koje su čas zle, čas dobre.

Vilikon Jasne Horvat ne posjeduje šturu podjelu vila na zemne, zračne i vodene, koju bilježi tradicijski pristup proučen u teorijskoj literaturi. Podjela vila u *Vilikonu* puno je složenija i detaljnija, a opisana je kroz tri veće cjeline.

Prvoj skupini, tj. POLJU 4 pripadaju zračne vile: oblakinje, vjetrenice i poledice, ladarice, vijorne vile, munjevite i daždevne vile; drugoj skupini ili POLJU 6 pripadaju zemne: gorske vile, vile bojovnice, ubojnice i ukopnice, poljske vile, vidarice, proročice i glasonošice te samovile. U trećoj skupini, točnije POLJU 5 opisuju se vodene vile: morske djevice, povodkinje, rusalkice i štringe te vile brodarice. Slijedi prikaz navednenih podjela i opis pojedine skupine vila.

⁵⁰ Isto, str. 30.

⁵¹ Isto, str. 32.

1. Skupina/POLJE 4: *Zračne vile*:

Oblakinje: „Zlatokosa vila vila je oblakinja sjajna tijela, krila i okrilja...“⁵² Lagana je kao ptica i nosi haljinu s biserjem. Posjeduje oblačnu narav što se vidi iz citata: „Na vilinu oblačnu narav, po kojoj je i sama vila nalik oblaku, upućuje tek vilina raspletena kosa u teškom padu niz njezino krhko tijelo. Sjajna vila s krilima i okriljem jest oblak, onaj koji nebom jari dok ga sunce obasjava.“⁵³ Sljedeći citat prikaz je njezine uloge: „sipa grād (...) udara munjevnim strijelama otrgnutim iz crnila mračnih dijelova neba. (...) Neke vile oblakinje donose oblake, druge ih, upravo suprotno prvima, razgone.“⁵⁴

U *Vilikonu* su pod skupinom *oblakinja* uvrštene i *vile zatočenice* koje „skupljaju crne oblake nad planinama. Skupljajući ih i upravljajući njima, sipaju vatrene iskre i pri tom vješto mašu krilima. *Zatočenice* se lako mogu promatrati dok oluja narasta. (...) Njezini glasovi upravo su jezoviti dok se zavijajući kroz šumu i grmljavinu probijaju prema zemlji.“⁵⁵

Vjetrenice i poledice: karakterom i imenom slične su vihoru, pojavljuju se s vilovnjacima. Njihova je uloga vidljiva u citatu: „Dok vjetrenice podižu *olujinu* i *vjetrinu*, poledice su kadar *zamijesiti led* te podignuti strašnu oluju koja iz oblaka baca led.“⁵⁶ Od urnebesnog boja, koji često proizvode, tresu se zemlja i planina, a podrhtava i najviše gorje. Odgovorne su za ljetne nevere, kao i za pijavice. Posjeduju i jedno dobro svojstvo koje je opisano u hercegovačkoj pjesmi: „Već su vile kolo uhvatile, / U tom kolu *dvanaest* djevojaka, / Među njima starješina vila, / Po imenu mlada Jerusavlja, / Sve okreću kolo naokolo, / A pjevaju pjesme svakojake.“⁵⁷ Nogom stružu morsku pjenu, zatim bježe na obalu gdje „kovitlajući tijelom i kosom (...) svakojake kletve izmeću.“⁵⁸ Vjetrovi koje izazivaju nazivaju se smučeni vjetrovi.

Ladarice: „pratilje su Lade, starohrvatske boginje ljepote i ljubavi, boginje koja utjelovljuje rađajuće prirodne sile.“⁵⁹ Moglo je se vidjeti u doba začetka svijeta, a

⁵² Isto, str. 146.

⁵³ Isto, str. 147.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto, str. 146.

⁵⁶ Isto, str. 148.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto, str. 149.

promjenom ljudske ćudi koja je postala zla, *ladarice* prestaju pjevati i odlaze u zvijezde. 24. lipnja za ljetnog suncostaja, od Jurjeva do Ivanja, vraćaju se na svijet.

U *Vilikonu* se u sljedećem citatu precizira mjesto njihova boravka u Hrvatskoj i nudi mogućnost susreta s vilama: „Oni koji silno žele susresti *ladarice* uživo ipak to mogu učiniti i danas. Dovoljno je otići u Ladin labirint na sjevernom dijelu otoka Cresa, u šumi Tramuntane.“⁶⁰

Vijorne, munjevine i daždevne vile: vijorne vile imaju pune ruke mirisnog bilja, a njihove prilike su prozirne i svijetle. Nazivaju se *vijornim vilama* jer „pred sobom sve u vihor uvijaju, odnose i razbijaju.“⁶¹ Prijateljice *vijornih vila* su munjevine vile, među kojima je najpoznatija *Ognjevna vila*. „One upinju i nebom raspinju gromove...“⁶² Nakon proloma olujnog oblaka pojavljuje se daždevna vila koja „u polju razapinje svoj svileni šator i u sigurnosti njegova okrilja poziva onoga koga ljubi, za koga je odgovorna ili onoga kojega želi zaštititi od kiše.“⁶³ Njihovim se vodama krijepe bogovi te tako skupljaju snagu.

2. Skupina/POLJE 6: *Zemne vile*:

Gorske ili planinske vile: „lutaju planinama, lebde oko svog planinskog svijeta, bdiju nad njim i uspavljaju ga pjevajući s vjetrovima omamljujuće pjesme (...) lete po vrhovima planina, strmoglavljaju se niz planinske obronke ili pjevaju i sviraju, igraju kola, gataju, proriču i liječe.“⁶⁴ Oružane su strijelama jer love po planinama, gdje održavaju i svoje vilinske sabore. Mogu se preoblikovati u zvijeri, zmije ili sjene. Ljudi ih nazivaju *vilama planinkinjama*, *nagorkinjama*, *zagorkinjama*, *podgorkinjama* ili *gorskim vilama*.

Unutar poglavlja *Gorske vile* spominju se još neke vrste vila. Tako su *stuhaći* one vile koje imaju noge ovijene ljudskim žilama, *šumska dekla* je „kosmata (...) žena u potrazi za toplinom“⁶⁵ pa se zavlaci među stoku ili pastire kada joj je hladno, a *vile uškarice* su one koje znaju i u malim oblacima prepoznati veliku neveru; tada se

⁶⁰ Isto, str. 154.

⁶¹ Isto, str. 156.

⁶² Isto.

⁶³ Isto, str. 155.

⁶⁴ Isto, str. 183.

⁶⁵ Isto, str. 186.

uspnu na oblačiće i mahanjem upozoravaju one koji ne slute dolazak nevremena. Ovdje pripadaju još i *planinske diklice*, tj. vile *pjevačice* koje pjevaju na jeziku ljudima nerazumljivim te *bijele vile*, poznate po omiljenom počivalištu, kamenu na Golom brijegu. „Onaj tko ju vidi usnulu, ne može odoljeti potrebi da ostane uz nju doživotno kako bi ju netermice promatrao.“⁶⁶

Vile bojovnice, ubojnice i ukopnice: bojne su vile sklone boju pa ih se može vidjeti kako slijeću na bojišta. „Boj im godi gotovo koliko i pjevanja ili hvatanja u kolo, osjećaju ga u svim dijelovima duše i tijela, on ih čini pomaknutima u raspoloženju.“⁶⁷ Savjetuju svoje junake, pomažu im izabrati oružje i način na koji će napasti neprijatelje. Postaju nemirne i ushićene kada se i same upuste u boj. *Vilikon* kao najznačajniju *bojovnicu* ističe *vilu Velebita*. Za razliku od *bojovnica* koje se viđaju za vrijeme njihova slijetanja na bojište, *vile ubojnice* i *ukopnice* viđaju se nakon bitke te žive u pećinama, a pratnja su im vukovi i orlovi. Oštre oružja, ispunjavaju neizgovorene želje pobratima, prate ih u boj, a ako ih snađe smrt pokapaju njihova tijela uz svoj tužni ples.

Poljske vile: zemaljske su vile koje su po svemu, osim po stanovima, slične *gorskim vilama*. Nastanjuju polja, ravnice, hodaju po pašnjacima, livadama, „a vijališta su im na gumnu, po raskrižjima i na grobljima.“⁶⁸ Tijekom mjesečine igraju kolo s bukćećim lučima kraj grobova ubijenih, a mjesta na kojima igraju svoje kolo prepoznatljiva su jer na njima posvuda rastu gljive. Jako su zaljubljive pa su vješte i u ljubavnim bakanjima.

Vidarice: „vidaju sve ono što se na ljudskim stvorovima otme bespriječnosti božanske izvedbe.“⁶⁹ Život *vidarica* vezan je „uz njihova obitavališta – igralište i vijališta, uz vilino omiljeno drvo, planinu, izvor, rijeku, jezero i uz vilinu omiljenu biljku.“⁷⁰

Pod poglavljem *Vidarice* ističu se i *vile biljarice* koje poznaju svojstva ljekovitog bilja te *biokovske vile* koje ponajviše skupljaju smilje i bosilje, a zbog „njihove

⁶⁶ Isto, str. 187.

⁶⁷ Isto, str. 188.

⁶⁸ Isto, str. 193.

⁶⁹ Isto, str. 195.

⁷⁰ Isto.

upućenosti biokovskom kamenu, zovu ih i *vile kamenjarke*.⁷¹ Ovdje se ističu i *vile* oko *Varaždinskih Toplica* koje se na povratku iz polja u svoju spilju pretvaraju u zmiju, a nakon što kroz sitne otvore uđu u svoj sigurni dom ponovno se pretvaraju u lijepe djevojke.

Vile proročice i glasonošice: vile su koje svom junaku, nakon što mu se ukažu, proriču budućnost ili donese glasine o zlu koje ga očekuje na određenom mjestu. „Osim s junacima i djevojkama, vile se bratime i razgovaraju i sa zvijerima i biljkama. (...) One su glasonošice budućih događaja...”⁷²

Strah od budućnosti hrvatskom narodu umanjuju vile koje predsjedavaju rođenju, a zovu ih vilama *rođenicama*, *rožanicama* ili *sudenicama*. One su podvrsta *proročica* i *glasonoša*.

Samovile: u Kraljevstvo Hrvatsko stigle su iz bugarskih krajeva. Iako imaju rusu, svijetlu kosu, narav im je crna jer ljudima donose zla, otimaju vid, ispijaju ga i ostavljaju im praznine u očima. Njihova brojna lica prikrivena su pod nazivima *samodiva*, *deva* i *juda*. *Samovile* jašu na divljim jelenima držeći zmiju za uzdu. Voda s njihova izvora posjeduje snagu, a onaj tko ju popije postaje jak poput nje da čak može odlomiti i odbaciti najveću stijenu. Njihova mračna strana usmjerena je na osvete onima koji tijekom blagdana obrađuju polja. „Pred njima se stvori niotkuda, iz zraka, ili se pojavljuje na jelenu naoružana gujama. *Samovila* boravi na planini (...) u šumi i u moru. (...) *Samovila* je i proročica, na mahove dobra jer je u središtu svoga bića ipak srodna ostalim vilama.”⁷³

Poglavlje o zemnim vilama u romanu *Vilikon* sadrži podjelu vila na gorske i poljske koje spominje Suzana Marjanić. *Vilikon* sadrži detaljan opis i drugih vila, tj. podjela u *Vilikonu* obogaćena je za još brojne podskupine vila.

3. skupina/POLJE 5: *vodene vile*:

Morske djevice (diklice, puce): dijelom su ribe, a dijelom djevojke. Žive u vodi i mame prolaznike na svakakve načine, ponajprije zavodničkim glasovima, licem, raskošnom

⁷¹ Isto.

⁷² Isto, str. 213

⁷³ Isto, str. 215.

kosom i bujnim poprsjem. „Na koncu, ako im se žrtva svejedno ne približi, vile pribjegavaju i različitim čarolijama. Njihovo vabljenje prestaje tek kada izabranu osobu primame u vodeni ponor.“⁷⁴ Podižu buru, slamaju lađe te osljepljuju one koji slušaju njihovu pjesmu ili pak one koji ih gledaju dok se kupaju. Gotovo uvijek su zle baš kao i ostale vodene vile.

Povodkinje (rječanke, jezeranke, slapovkinje): stanovnice su rijeka, jezera, studenaca i slapova. Uništavaju one koji mute njihove izvore, a oni koji se usude kupati u njihovoj vodi bivaju ugušeni i utopljeni.

Kod poglavlja *Povodkinje* u *Vilikonu* se spominju i *vilske devke* koje su, za razliku od ostalih vodenih vila, dobre te se brinu da se nitko nikada ne utopi. Njima odgovara bistra i čista voda koja ne šumi te ona u kojoj se ništa ne vidi, već se samo čuje pjesma.

Rusalka (eusalje): zovu ih ženskim demonima, djevicama plemenita stasa i uzrasta, a pojavljuju se četvrtkom i za Duhove. Noć sa srijede na četvrtak slavi se plesom. Vili *rusalki* priređuju se obredi dočekivanja i izgnanja, a u njima sudjeluju samo žene. Jedni tvrde da imaju zelenu kosu, drugi crvenu, treći pak crnu. Veći dio godine žive u dvorcima pod vodom, a kada dolaze na zemlju penju se na drveća i nastanjuju krošnje. „Najradije korača po žitnoj rosi od čega joj je i ime poteklo. Neki govore da joj je ime posvuda druge prirode te da se *rusalija* mora izvoditi iz *rosalija*, to jest od ružica i cvijeća koje cvate oko Duhova kad se eusalija (rusalka) i poštuje.“⁷⁵ Ne dopuštaju smrtnicima vidjeti njihov lik, a onaj kome to ipak uspije biva kažnjen zanosom plesanja ili padom u trans.

Štringe: okupljaju se u kolima „izvijanim po putovima i raskrsnicama.“⁷⁶ Ljudi ih se boje pa se radi zaštite kade i mažu uljem iz svjetiljke.

Brodarice: borave na jezerima gdje se u tišini kupaju i spavaju. Ako joj netko zamuti vodu, naoružava se zmijama i uzjahuje jelena sedmaka. „Od jedne zmije naprsnice načini sebi šibu, od druge uzdu, a od ostalih zmija isplete si remenja.“⁷⁷ Osjetljiva je na zamućivanje vode i prekidanje njihova pjevanja. Prekine li netko tko se vozio u čamcu ili brodu njihovu pjesmu, bit će potopljen zajedno s čamcem.

⁷⁴ Isto, str. 231.

⁷⁵ Isto, str. 234.

⁷⁶ Isto, str. 236.

⁷⁷ Isto.

Bijela vila i *brodarica* jednake su, ali se drugačije nazivaju s obzirom na podneblje u kojem žive. „Kada *bijela vila* skine svoja svijetla krila i okrilje te siđe u jezero, postaje *brodarica*. Jednako tako, kada se sa sjajne *oblak-vile* digne dnevna svjetlost, promijenit će se i njezina priroda i ona će postati *mrka noćna vila*.“⁷⁸

Dok tradicijski pristup kod podjela vila spominje samo *morske cure*, *morske puce*, *morske djevice*, *vodene deklice* (u *Vilikonu* su *diklice*), *povodkinje*, *izvorkinje* i *jezerkinje*, roman *Vilikon*, pored njih, kod podjele vodenih vila uvodi još i *rusalke*, *štringe* i *brodarice* te detaljno opisuje njihovu ulogu.

3. 5. Vilinska posla

Vilinski svijet Jasne Horvat, baš kao i tradicijski pristup vilama, posjeduje pripovijedanje o vidaricama. One su i u *Vilikonu* posrednice između ljudi i vila, tj. viline pomagačice. Ta se njihova uloga vidi iz citata: „(...) vilenice, žene vješte liječenjima – znanju primljenom od vila (...) unatoč progonima i zlostavljanima vilenice su ostale posrednice između vilinskog i ljudskog svijeta.“⁷⁹ Opis je vilinske dobrote i sposobnosti liječenja utkan u sljedećem primjeru iz Horvatičina romana: „Drugi drže da su upravo vile narodu prenijele kakvu dobrobit im može dati hrastova kora, lišće i žirje. (...) Napitak od mlade hrastove kore davale bi kod upaljena grla, protiv promuklosti i ako otiču vratne žlijezde, dok bi za zaustavljanje krvi, kod kolere i povraćanja krvi iz želuca, isti napitak pojačavale medom i vinom.“⁸⁰

Roman *Vilikon*, osim što potvrđuje kako su vile bića koja liječe svojim travama i pripravicima, posjeduje i poglavlja koja su naslovljena po imenima biljaka (*Jasenak*, *Majčina dušica*, *Odoljen*, *Velebilje*, *Vilenička trava*, *Vilin korijen*, *Vilina kosa*, *Vilin luk*, *Vilina metla*, *Vilinska planika*, *Vilinske rašlje*, *Vilinsko sito* i *Vilin vinac*) gdje su detaljno, gotovo na enciklopedijski način opisani izgledi biljaka i njihove funkcije u liječenju, ali i neke nuspojave. Tako npr. jasenak liječi one „koji pate od nemira i nesаница“⁸¹, a izaziva i nuspojave kao što su

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto, str. 42.

⁸⁰ Isto, str. 54.

⁸¹ Isto, str. 57.

„crvenilo, bolove i osip“⁸², majčina dušica koristi se kod balzamiranja i „u kupkama za ojačavanje tijela i duha“⁸³, na što upućuje i njezino ime, a bobice velebilja koriste se za pravljenje kreme, čuvene „pod nazivom *Bella-Donna*.“⁸⁴

Pod vilinsko bilje ubraja se i vilin vinac koji „voli neplodna zemljišta, svijetla mjesta, planinske travnjake, crnogorične šume, šumske rubove i puteve. Cvate u kolovozu i rujnu, sličan je mahovini (...) Klasići se izdvajaju i suše na suncu sve dok ne ostane čisti prah. Korisni su i svi ostali dijelovi biljke. Ubrani od svibnja do rujna i osušeni u hladovini, ublažavaju reumatske tegobe, bolesti mokraćnih kanala i mjehura, jetre, bubrega, želudca, crijeva, gihta, žutice, skrofuloze i rahitisa.“⁸⁵ Citat je potvrdio nekonvencionalan način iznošenja gradiva o vilinskom svijetu liječenja jer sadrži enciklopedijski, poučni prikaz biljke, navodi se točno vrijeme cvjetanja, opisuje se način priprema lijeka i na kraju se preciziraju točni nazivi bolesti kod kojih ona pomaže.

Vilinske trave ne liječe samo bolesna čovjeka. Primjer su vilinske rašlje, tj. čudesna biljka koja „raskriva sve što je zaključano ili zakovano. Njezinim dodirima mogu se otvoriti svaka vrata, sve što je otvoreno ili spojeno (vrata, sanduk, ograda) te razbiti čarolije.“⁸⁶ Citat je potvrdio kako ona posjeduje magijska svojstva, primjenjiva i na otklanjanje poteškoća kod predmeta, a ne samo otklanjanje bolesti.

Svijet vila u *Vilikonu* obogaćen je i opisom biljke koja *liječi* moral, a on se iščitava iz poglavlja *Vilinsko sito* gdje pripovjedačica tvrdi da ono, dakle, ta čudesna biljka, „pomaže i u gatanjima u kojima se traži kradljivac. Objesi se na uže, a u njegovu rešetku izgovaraju se imena osumnjičenika sve dok se uže ne pomakne. Ime osobe na spomen čijeg imena se sito pomaklo proglašava se tatom i primjereno kažnjava. Onaj koji je prošao sito i rešetko nakupio se životnog iskustva, dok onaj koji vodu prenosi u situ, dangubi i besmisleno trati dane na zemlji. Kaže li se za nekoga da svećenika vozi u situ, znači da je uhvaćen u laži za obavljanja nekog djela ili u ispovijedi. I doista, vilinsko sito ima jaku moć protiv laži. To je trava koju mudar i oprezan čovjek nosi uza se kako mu neprijatelji ne bi mogli nauditi laganjem.“⁸⁷

⁸² Isto.

⁸³ Isto, str. 58.

⁸⁴ Isto, str. 60.

⁸⁵ Isto, str. 68.

⁸⁶ Isto, str. 66.

⁸⁷ Isto, str. 67.

Osim vilinskih ljekovitih trava, istu ulogu imaju i vilinska drveća čiji enciklopedijski prikaz tkđ. ima didaktičku nakanu: vidovo drvo, vilin hrast te glog od kojeg „se može načiniti melem protiv prišteva“⁸⁸, a uspješno liječi i groznicu.

U *Vilikonu* se pod enciklopedijskim umetkom *Savjeti iz Vilinske knjige* mogu iščitati brojni korisni savjeti. Oni se ne odnose samo na liječenje bolesti, već imaju i didaktičku funkciju, što znači da čitatelja podučavaju savjetima vezanim za vremenske nepogode, gatanje, prognozu vremena pa čak se mogu iščitati i oni koji rješavaju bračne probleme. Jedan od njih opisan je pod enciklopedijskom natuknicom *Muž pijanica*. Kao savjet *Vilinska knjiga* uči sljedećem: „Neka žena uzme posudu vina i položi ju pod mrtvački odar, upravo ispod mrtvačeve glave. To vino neka izmiješa s drugim, naravnim vinom i ponudi svome mužu za mlada mjeseca.“⁸⁹ Zanimljiv savjet iz *Savjeta o zdravlju iz Vilinske knjige* nalazi se i pod natuknicom *Nesvjestica*, a on glasi: „Nesvjesticu kad tko ima u glavi, neka ispod pazuha prstima malo znoja izvadi i ovlaži prste te neka primiriši. Vratit će mu se odmah svijest. Nije zgoreg imati uza se, prišiveno u kapi, koje zrno čurekota (vrsta sjemena).“⁹⁰

Pored navedenih pozitivnih osobina, vile vilinskog svijeta *Vilikona* imaju i one negativne. Kod tradicijskog pristupa citatom je potvrđeno da često znaju krasti djecu. O fenomenu krađe često se govori u literaturi, a sljedeći citat iz *Vilikona* potvrđuje da se i kod te osobine, negativne dakako, jer je riječ o krađi, *Vilikon* i tradicijski pristup preklapaju: „Marjanske vile sklone su otimati malu djecu i vraćati ih izmijenjena duha kao slaboumne tepavce.“⁹¹ Iz citata se da zaključiti kako vile nisu uvijek dobre, kako je to mišljenje inače uvriježeno u narodu.

Jasna Horvat je u *Vilikon* utkala cijelo jedno poglavlje koje govori o vilinskim bolestima. Bolesti koje one izazivaju zovu se vilenine. „Vile bacaju *vilenine* na one koji im nisu po volji, na dokone i besposlene kojima tada bolesti postaju najvažnija misao. Bolesnik koji trpi od *vilenina* trebao bi uzeti mangalu, posudu u kojoj se vatra drži i iznosi nasred sobe te u mangali razgorjeti vatru od smrekova drveta.“⁹² Ognjica, munjenost i padavica samo su neke od vilinskih bolesti. U literaturi s tradicijskim pristupom o vilama ne spominje se opći naziv vilinskih bolesti – vilenine – niti se detaljnije govori o njihovim bolestima i savjetima za ozdravljenje.

⁸⁸ Isto, str. 51.

⁸⁹ Isto, str. 131.

⁹⁰ Isto, str. 204.

⁹¹ Isto, str. 79.

⁹² Isto, str. 137.

Negativitet u vilinskim poslovima potvrđuje i sljedeći primjer: „Vile su katkada pakosne, a katkada nemilosrdne. Takve su posebno kada se osvećuju ljudima za uvrede koje su im učinili. Na svoje neprijatelje napinju lukove i prostrjeljuju ih strijelama, sakate ih, more...”⁹³

U ovoj analizi važno je još potvrditi plešu li vile iz *Vilikon* kolo i navesti vrstu hrane koju konzumiraju na svojim gozbama. *Vilikon* i u ovim postavljenim tezama potvrđuje da je sličan tradiciji, a to potvrđuje citat: „Plesu su sklona sva demonska bića pa tako i vile. Prepuštaju mu se na posebnim mjestima – igrištima (igralištima). Vilinski prostori plesa nalaze se uz izvore, na obalama rijeka ili na oblacima i nazivaju se vijališta. Ondje se vile hvataju u kolo pa pjevaju i plešu do iznemoglosti. Ako im je vijalište kakav travnjak, nakon njihova odlaska trava će ostati polegla i svatko će jasno vidjeti mjesto na kojem se vilo *vilino kolo*.”⁹⁴ Da je vilinsko kolo bitna radnja koju izvode vile, čitatelja se upućuje i preko grafostilističke razine, ukošavanjem slova te sintagme. Roman potvrđuje i osjetljivost vila na gaženje po vilinskom kolu, a to se da zaključiti iz citata: „Osjetljiva je kada joj tko nagazi na vilinko kolo u kojemu pleše sa svojim sestricama...”⁹⁵

Kao i u dosadašnjim primjerima, sljedeći citat koji govori o hrani vila, tkđ. je potvrda preklapanja tradicijskog pristupa vilama i Horvatičina romana *Vilikon*: „Vilinsko bilje ono je kojim se vile hrane (...) Vile se hrane biljkom breberinom.”⁹⁶ Kod Horvatičina romana novina je ta što njezin roman detaljizira vrstu biljke kojom se hrane vile. Neizostavan je i motiv mlijeka koji je u *Vilikonu* opet konkretiziran i to na sljedeći način: „Mlijeko košute česta je vilinska hrana...”⁹⁷

Može se zaključiti kako su vilinska posla u *Vilikonu* sadržajno bliska tradicijskom pristupu jer su i ovdje predstavljene dobre osobine vila (uče liječiti vilarice, same liječe ljude) i one loše (krađu djecu, strjelicom ubijaju ljude); oba pristupa, onaj književni i tradicijski, ističu fenomen vilinskog kola, ali i vilinskih gozbi gdje se uglavnom konzumira zelenilo.

Razlike su među pristupima vidljive u načinu iznošenja gradiva, što je i logično, jer je *Vilikon* ipak roman koji nastoji književnim načinom pripovijedanja zabaviti puk, ali i didaktički ga poučiti jer citati su potvrdili da roman Jasne Horvat, pored dobre priče, posjeduje i umetnute

⁹³ Isto, str. 175.

⁹⁴ Isto, str. 102.

⁹⁵ Isto, str. 74.

⁹⁶ Isto, str. 56.

⁹⁷ Isto, str. 70.

Savjete iz Vilinskih knjiga, kao i *Savjete o zdravlju iz Vilinske knjige* čime recipijente na enciklopedijski način poučava.

4. Vilinski svijet i suvremenost – autoričino prisluškivanje razgovora između Marka Pola i Kublaj-kana

Svakome je čovjeku svojstvena znatiželja. Gotovo se svatko barem nekoliko puta u životu mogao uhvatiti da prisluškuje neki potencijalno zanimljiv razgovor. Sam motiv prisluškivanja, ako se realizira u nekoj situaciji, budi u čovjeku osjećaj znatiželje za daljnim tijekom događanja priče koju tajno sluša, prisluškuje, a izaziva i osjećaj ushićenosti. Ako bi se znatiželja željela krajnje aktualizirati, može se ukalupiti u fenomen Big brothera.

Da je u *Vilikonu* riječ o prisluškivanju potvrđuje to već prvi podnaslov koji je baš tako i naslovljen – *Prisluškivati*, a na to nas još upućuju Buljubašić i Varga Oswald kada pišu o liku Jasne Horvat koja se u *Vilikonu* naziva zapisivačicom koja „potajno prisluškuje te zapisuje dijalog Marka Pola i Kublaj-kana.“⁹⁸ Da je riječ o pripovjedačici koja prisluškuje i predstavlja se kao Jasna Horvat potvrđuje tekst ispod njezine fotografije koja je utkana u tekst *Vilikona*, a on glasi: „Jasna Horvat u šumi prisluškivanja“⁹⁹. Upravo taj tekstualni dio potvrđuje postojanje njezina lika u djelu, a on detaljno imenovan – imenom i prezimenom.

Slika 1.: Pripovjedačica Jasna Horvat¹⁰⁰

⁹⁸ Ivana Buljubašić, Tina Varga Oswald, *Paralelna tumačenja Nevidljivih gradova Itala Calvina i Vilikona Jasne Horvat*, Lingua Montenegrina 11, 2013., str. 384.

⁹⁹ Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 16.

¹⁰⁰ Izvor: Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 16.

Ona se kao lik okvirno postavlja izvan priče o vilama; ona je ta koja prisluškuje priču dvaju likova, razgovor između Pola i Kublaj-kana. To potvrđuje citat: „Danas sam ponovno poželjela prisluškivati, ostati pritajena i imati sreću čuti priču koja bi me odvela iz matične mreže. Mreža mi je postala tijesna i tjera me izgraditi novu mrežu – knjigu. Ovaj put prisluškujem Marka Emilija Pola i velikoga Kublaj-kana.“¹⁰¹

Ako bismo njezino predstavljanje i najavu prisluškivanja mogli nazvati okvirnim sadržajem, onda bi sve ono što Kublaj-kan i Marko Polo čine, kao i savjeti iz *Vilinske knjige*, pripadali upravo toj novoj mreži – knjizi pa se može zaključiti kako je ta prisluškivana priča o vilama zapravo knjiga u knjizi, tj. vilinski svijet i sadržaj razgovora likova knjiga je koja je proizašla iz Jasnina prisluškivanja njihova razgovora.

Sama želja i ustrajnost lika Jasne za prisluškivanjem iskazana je već spomenutom rečenicom „Danas sam ponovno poželjela prisluškivati.“¹⁰² Upravo se ta želja za saznanjem novih informacija i za praćenjem *tudih* razgovora može promatrati kao efekt Big brothera pri čemu je bitno napomenuti da pridjev *tudih* ovdje nema negativnu konotaciju, već pozitivnu jer ti *tudi* razgovori lik Jasnu Horvat potiču na stvaranje nove mreže – knjige o vilama. Prisluškivanje je nadgledanje, osluškivanje nečijeg svijeta dijaloga (u ovom slučaju dijaloga o vilama) pa se u *Vilikonu* može shvatiti kao fenomen Big brothera kojemu je cilj tkd. nadgledati i sve saznati, odnosno kao aluzija suvremenog doba sveopćeg prisluškivanja i nadzora.

Priča o vilama povezana je sa suvremenosti i preko motiva androida jer lik pripovjedačice i zapisivačice Jasne Horvat iznosi da „svojim androidom telefonira urednici romana Nives Tomašević koja potvrđuje iščitavanje posljednjeg poglavlja...“¹⁰³ Preko tog se motiva premošćuje prošlost, doba u kojem su živjeli Kublaj-kan i Marko Polo te nevidljiva stvorenja Kraljevstva Hrvatskog – vile. Citat je potvrdio želju za objavom djela o vilama, želju da nova mreža sadržaja o vilama – knjiga postane didaktički proizvod za čitatelje, da izađe na vidjelo i bude prisluškivana, konzumirana od recipijenata jer ipak svaka „čitanja su prisluškivanja.“¹⁰⁴

¹⁰¹ Isto, str. 15.

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Ivana Buljubašić, Tina Varga Oswald, *Paralelna tumačenja Nevidljivih gradova Itala Calvina i Vilikona Jasne Horvat*, Lingua Montenegrina 11, 2013., str. 385.

¹⁰⁴ Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 11.

5. Intertekstualnost

Vilikon nije samo jedan od romana kojemu je svrha jedino zabaviti čitatelja svojim pripovijedanjem. U njega su utkani, parafrazirani nečiji drugi tekstovi kojima je funkcija poučiti.

Već na samom početku romana imamo citat iz Pamukova *Snijega* koji je pripovjedačicu motivirao da ispripijeva i napiše svoje djelo: „Tako sam razmišljala držeći u rukama Pamukov *Snijeg*. Nekoliko puta vraćala sam se jednom te istom odlomku. Na tom mjestu taj pisac (Pamuk) pisao je o drugom piscu (Coleridgeu) i njegovu čudesnom snovovidenju (Kublaj-kanu) pretvoren u pjesmu.“¹⁰⁵ Ta je pjesma integrirana u prvi odlomak *Vilikona*, a naslovljena je *Kublaj-kan ili vizija sna*. Citat pokazuje kako je *Vilikon* u svoju temeljnu domenu, domenu romana, dopustio intertekstualni umetak, u ovome slučaju, u vidu pjesme. Obzirom da ovdje imamo „uključivanje 'tuđega teksta' u 'svoj tekst'“¹⁰⁶, prema Levintonu kojeg spominje Dubravka Oraić, kada pojašnjava termin i pojam citatnosti, možemo govoriti o tzv. fenomenu citacije. Ta pjesma pripada Samuelu Tayloru Coleridgeu, što je i napomenuto ispod njezina naslova, pa ju se može nazvati umetnutom umjetničkom strukturom, tj. pripovjedačica *Vilikona* slobodno je ugradila Coleridgeovu pjesmu s ciljem da pouči čitatelja o Kublaj-kanu iz kuta poezije, ali i da ga zabavi, naruši dosadnu konvenciju i *ubije monotoniju* klasičnog, proznog pripovijedanja.

Nadalje, pripovjedačica ističe: „Za svaki slučaj, Pamukov odlomak pročitala sam naglas.“¹⁰⁷ Svatko tko je imalo upućen u englesku poeziju, sjetit će se bilješke koju je Coleridge zapisao na početku svoje pjesme *Kublaj-kan*. U zaglavlju te pjesme s podnaslovom *Fragment jedne pjesme, prizora viđena u snu*, Coleridge objašnjava kako je pod utjecajem nekoga jakoga lijeka (...) pao u dubok san tijekom kojega je ugledao rečenice iz knjige koju je čitao prije nego li je zaspao: u tom predivnom snu te su se rečenice pretvorile u pjesmu (...) nakon što se probudio, Coleridge se posve jasno sjećao: zapamtio je svaku njezinu riječ (...) i dao se u zapisivanje, a stih je slijedio za stihom.“¹⁰⁸ Iščitava se najava glasnog čitanja *Pamuka*, a dio koji je umetnut i grafostilistički istaknut, manjim fontom slova i stilski, bjelinama, citat je postojećeg Coleridgeovog djela.

¹⁰⁵ Isto, str. 11.

¹⁰⁶ Dubravka Oraić, *Citatnost: eksplicitna intertekstualnost*, u: Dubravka Oraić, *Intertekstualnost – intermedijalnost*, str. 122.

¹⁰⁷ Sljedeći je dio citata odvojen bjelinom i smanjenim fontom istaknut kao drugačiji od početnog pripovijedanja.

¹⁰⁸ Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 11.

Sljedeće rečenice tkđ. potvrđuju pojavu citiranog teksta, ovdje opet na isti način, grafostilistički i stilski istaknut drugačijim fontom i bjelinama; „Sam Calvino kasnije je o Nevidljivim gradovima naglas razmišljao u svojim *Američkim predavanjima*.¹⁰⁹ *Nevidljivi gradovi* ostaju knjiga u kojoj sam izgradio fino izbrušenu strukturu...“¹¹⁰

Horvatičin roman *Vilikon* često se, motivski i strukturno, služi parafraziranjem ili citiranjem Calvinovih *Nevidljivih gradova*. „Calvinov se roman *Nevidljivi gradovi* gradi oko likova Marka Pola i Kublaj-kana te njihova dijaloga na temelju dokumentarne povijesti koju čini intertekst zapisan u Polovom putopisu *Milion*.“¹¹¹ Motiv nevidljivosti prisutan je u *Vilikonu* kroz osobinu vila, jer one su ipak nevidljiva, imaginarna bića, a to će biti pojašnjeno u sljedećem poglavlju.

Parafrasom možemo shvatiti likove Marka Pola i Kublaj-kana, jer oni su kao i kod Calvina, vidjeli smo na brojnim primjerima, i glavni sudionici dijaloga Horvatičinog romana. Iščitava se iz citata i strukturno određenje Calvinovih *Nevidljivih gradova*. Kao što je dijalog Pola i Kublaj-kana intertekst *Miliona*, tako su priče o vilinskim bjelinama, vilinskoj kosi i općenito njihovom životu intertekstualne dionice Jasnina prisluškivanja razgovora kana i Pola. I sama priča o vilama *Vilikona* dosta je slična tradicijskoj priči o vilinskom svijetu pa i nju možemo smatrati vrstom parafraze. Isto tvrdi i Beker kada iznosi: „svako je djelo sastavljeno od mreže razlikovnih odnosa (...) s ranijim djelima...“¹¹² To ne umanjuje vrijednost *Vilikona*, već ga, naprotiv, obogaćuje i čini još vrjednijim jer čitatelju daje vjerodostojne činjenice o vilama koje su umotane u veo razgovora Marka Pola i Kublaj-kana.

Pod podnaslovima *Vilikona* mogu se pronaći brojne pjesme („Nad Laušem posestrime vile, / vijaju se nebu pod oblake, / zlatne strijele nose u rukama, / te gađaju orla pod oblakom. / PETRANOVIĆA PJESME, KNJIGA II, 26, v. 556-9“¹¹³), ulomci iz drama („Toliko kamene ni toli nemile / u paklu rođene nijesmo mi vile (...) MARIN DRŽIĆ, TIRENA, 1551.“¹¹⁴) poslovice („U vilah nije vjere. / NARODNA POSLOVICA“¹¹⁵), narodne pozdrave vilama („Dobro jutro,

¹⁰⁹ Sljedeći tekst pisan je manjim fontom i od ostalog je teksta pripovjedačice odijeljen bjelinama, baš kao i prethodni citat.

¹¹⁰ Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 14.

¹¹¹ Ivana Buljubašić, Tina Varga Oswald, *Paralelna tumačenja Nevidljivih gradova Itala Calvina i Vilikona Jasne Horvat*, *Lingua Montenegrina* 11, 2013., str. 384.

¹¹² Miroslav Beker, *Tekst/intertekst*, u: Dubravka Oraić, *Intertekstualnost – intermedijalnost*, str. 140.

¹¹³ Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 26.

¹¹⁴ Isto, str. 31.

¹¹⁵ Isto, str. 56.

bijele vile! / I nama ga dajte! / NARODNI POZDRAVI VILAMA“¹¹⁶ i uzrečice („Ni o drvo ni o kamen, / neg na Muć pod orah. / NARODNA UZREČICA“¹¹⁷) Iz navedenih se primjera može vidjeti kako je *Vilikon* bogat citatima čije podrijetlo pripada hrvatskom kraju. Čitatelja se velikim slovima upućuje na izvore iz kojih je preuzeta građa; na određene izreke, poslovice te ostale mudre i zabavne tekstove.

Iz toga proizlazi da *Vilikon*, osim što posjeduje zabavljačku funkciju, ima i onu didaktičku, tj. napuštanjem konvencionalnog načina prikaza spoznaja o vilama (poslovice, zagonetke, ulomci pjesama i sl.) na zanimljiv i postmodernistički način prikazuje semantički isti sadržaj, dakle, govori o obilježjima vila, ali kroz citate ili parafraze drugih izvora ili autora drži čitateljevu pažnju.

Zbog svega navedenog, *Vilikon* se može smatrati postmodernističkim romanom već postojećih ili srodnih tekstova koji čitatelju nudi širok spektar znanja, ali i zabave kroz uvođenja mreža različitih intertekstova, bilo da su parafrazirani ili citirani.

¹¹⁶ Isto, str. 86.

¹¹⁷ Isto, str. 46.

6. Intermedijalnost

U Removoj knjizi *Pogo i tekst* nailazi se na tvrdnju da je intermedijalnost nastala „kao posljedica eksplicitnog uvlačenja drugih umjetnosti u strukture književnoga teksta.“¹¹⁸ Roman *Vilikon*, iako primarno pripada mediju književnosti, kontaktira drugi medij, medij fotografije, točnije crteža, a njih je u romanu autorica sama oslikala.

„Obično želimo baš ono što izmiče. Po tome se ne izdvaja ni Kublaj. Kublaj-kan posjeduje Carstvo, ali silno želi upravo ono što je izvan Carstva.“¹¹⁹ Citat otkriva kanovu osobinu znatiželje, ali i svih ljudi. Ono što nam je poznato i dostupno obično je dosadno i nezanimljivo pa uvijek težimo onom nedostižnom i neostvarenom jer ono što je nadohvat ruke ne zahtijeva trud, dok ono što ne posjedujemo iziskuje trud, maštu i ustrajnost kako bi stigli do konačnog cilja, ostvarenja te težnje. Da je vidljivo dosadno i samom kanu, pripovjedačica otkriva čitatelju sljedećim riječima: „Dosadile su mu i njegove vidljive žene...“¹²⁰

Prije pripovijedanja o vilama postavljaju se pitanja: „Ima li izvan Carstva još nevidljivih pojava? Je li Marko Polo susretao i neka druga nevidljiva stvorenja?...“¹²¹, čime se aludira na postojanje nevidljivih bića – vila. Njihova se pojava već nakon par rečenica ostvaruje kroz rečenicu: „Dok je Marko Polo zapisivao kanova pitanja, sjećanjem su mu se rojile vizije vila – nadnaravnih, rijetkih žena s rodne mu Korčule, iz Kraljevstva Hrvatskog.“¹²² One uistinu jesu nevidljive, a kada; nakon nestanka zlatnog doba, utopijskog vremena u kojem se nije znalo za zlobne ljude, one su se pritajile i posve nestale s hrvatskih polja. Obzirom na navedeno, mogu se zvati imaginarnim bićima.

Obilježje imaginarnosti vilinskih bića može se povezati s prikazima fotografija, tj. crteža u *Vilikonu*. U njemu su crtežom materijalizirani brojni likovi; npr. oslikovljuje se lav jer, vidi se iz sljedećeg citata, čitatelj saznaje da ga kan posjeduje kao svoje vlasništvo: „Marko se ponekad

¹¹⁸ Goran Rem, *Pogo i tekst*, Zagreb: Meandarmedia, 2011., str. 50.

¹¹⁹ Ivana Buljubašić, Tina Varga Oswald, *Paralelna tumačenja Nevidljivih gradova Itala Calvina i Vilikona Jasne Horvat*, *Lingua Montenegrina* 11, 2013., str. 384.

¹²⁰ Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 17.

¹²¹ Isto, str. 16.

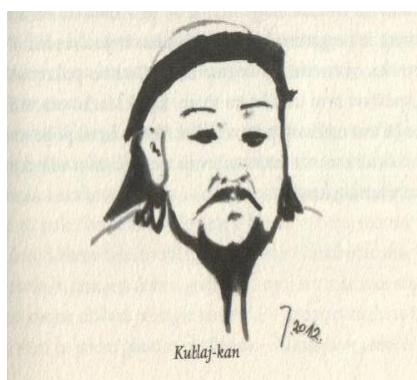
¹²² Isto.

osjeća kao kanov lav. Svih godina u službi (...) donosio je kanu priče izdaleka kao što mu lavovi donose divljač u raljama.“¹²³

Slika 2.: Crtež Kublaj-kanova lava¹²⁴

Kublaj-kan, kojeg Polo fizički posjeduje jer se druže godinu dana i slušaju jedan drugoga, isto je ostvaren, odnosno materijaliziran crtežom, ali iz citata koji slijedi nakon crteža saznajemo da je njegova funkcija prikazivanje kanova fizičkog izgleda. Da je crtež manje funkcionalan od bogatstva koje posjeduju riječi tvrdi i sam lik Marka Pola koji na „poledini pergamene skicira kanove crte lica, a zatim ga, nezadovoljan skicom, opisuje riječima. (...) lijepa je stasa: nije ni mal, ni velik, već srednjeg rasta. Tijela je lijepog: svi udovi potpuno su mu razmjerni. Lice mu je bijelo i rumeno kao u ruže, oči crne, nos pravilan i dobro mu stoji.“¹²⁵

Slika 3.: Crtež Kublaj-kana¹²⁶

¹²³ Isto, str. 26.

¹²⁴ Izvor: Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 27.

¹²⁵ Isto, str. 35.

¹²⁶ Izvor: Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 27.

Nakon proučavanja crteža *Vilikona* samo po sebi nameće se pitanje: Zašto vile nisu oslikane? Ako se malo bolje razmisli i ima na umu da su one nevidljiva bića, žene koje se rijetko prikazuju ljudima i nakon zlatnog doba borave na ljudima nedostupnim mjestima, može se zaključiti da nisu matrijalizirane ili ostvarene crtežom jer bi u suprotnom bile vidljive svakom čovjeku, tako i čitatelju. U poglavlju *Vilinski opis* detaljno je naveden njihov fizički izgled, ali se on ne oslikava jer im se tada ne bi težilo, ne bi se detaljnije bavilo njima i proučavalo jesu li one uistinu postojale ili su samo plod usmenih književnih fantastičnih bajki. Kada bi *vilikonske* vile bile ostvarene crtežom ne bi više bile imaginarne. Ovako, dok čitateljima nije ponuđen crtež njihova izgleda, već je, vidjelo se po brojnim citatima pod poglavljem koje se detaljnije bavi njihovim opisom, opisan samo verbalnim kodom, tjera ih se na istraživanje i maštanje o njima, a to već znači da vjeruju u njih. I sam kan „ne uživa u onome što ima“¹²⁷, već u onom što zamišlja dok Marko Polo „razigrava mu maštu“¹²⁸ pričom o vilama jer one su bića imaginacije.

¹²⁷ Isto, str. 35.

¹²⁸ Isto.

7. Magijsko u boji i broju

7. 1. Žuta (zlatna) i bijela boja

Obzirom da su vile uglavnom opisane kao žene sa zlatnom ili žutom kosom i bijelim haljinama važno je protumačiti njihovo preneseno značenje i citatima potvrditi njihovu prisutnost u romanu. Prema Marijanu Jakubinu boje “osim svog djelovanja imaju i određeno simboličko značenje.”¹²⁹

Colin Didier žutu boju smatra bojom pobjede i trijumfa, sreće, odanosti, ali i prijevare ili prijetvornosti. Žuta je boja tkđ. povezana s najdragocjenijim metalom – zlatom. Vilinska boja žuta, koja krasi njezinu kosu, u *Vilikonu* se može smatrati bojom pobjede i trijumfa jer protiv njih se ne vrijedi boriti, one ne praštaju jer dogodi li se kojem nesretniku „da oskrnavi dom zlobnih vila, to će mu biti posljednji susret i s vilama i sa samim sobom.”¹³⁰ Da se u njihovom fizičkom izgledu, time se misli na žutu kosu, može iščitati i prijetvorba potvrđuje citat: „Čuju li nečiju pjesmu koja zvuči ljepše od njihove, prijete se onomu koji ju je spjevao. Ponekad tog pjesnika ustrjeljuju strijelom u srce. Nakon što pjesnik premine, vila sebi preuzima pjesnikovo grlo.”¹³¹ Ne preuzimaju samo tuđi glas, već i izgled životinje ili pojave: „Susreće ih se gotovo na svakom koraku često preoblikovane u različite zvijeri, ponekad u zmije, ponekad u sjene.”¹³² Motiv prijetvorbe ne mora se odnositi samo na fizičku promjenu, već se ona u *Vilikonu* može iščitati i kao promjena unutarnjeg stanja vila jer „vilinska je ćud nestalna i hirovita”¹³³, što bi značilo sklona promjenama raspoloženja.

Zanimljivo je što Didier tvrdi da i bijela boja, pored žute, ima značenje prijetvorbe pa se može semantički pojasniti kao zasljepljivanje radi neprepoznavanja novog vilinskog izgleda koji je nastao procesom prijevare, pretvorbom u drugo obličje.

Navedeno je da se žuta boja povezuje sa zlatom. Ono je i svojom bojom gotovo srodno žutoj pa se ponekad u *Vilikonu* u opisivanju vilinske kose pojavljuje zlatna umjesto žute:

¹²⁹ Marijan Jakubin, *Likovni jezik i likovne tehnike*, Zagreb: Educa, 1999., str. 50.

¹³⁰ Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 185.

¹³¹ Isto, str. 184.

¹³² Isto.

¹³³ Isto, str. 30.

„Zlatokose su i lakokrile...”¹³⁴ Osim izgleda, zlatnom bojom nazvano je i doba u kojem su vile uživale u druženju s ljudima: „prošlo doba ono je doba koje je vladalo prije ovog današnjeg. Ono je zlatno, a k tomu i vilinsko. U njemu je sve napredovalo i bilo kao srce kada tuče od radosti, a što nije bilo smireno je živjelo i postojalo. Ljudi su bili pitomi i uživali su pomoć vila i drugih bijelih božanstava. (...) Prošlo doba prestalo je trajati u trenutku u kojem se ljudski rod vilama iznevjerio.”¹³⁵ Ona je kraljevska boja, tvrdi Zjakić, boja puna života, a to je značenje upravo i potvrdio navedeni citat iz *Vilikona*.

Potrebno je detaljnije potvrditi prisutnost bijele boje u romanu Jasne Horvat. Jakubin bijeloj boji pridaje značenje svjetla, čistoće, reda, jedinstva, nevinosti i poštenja, a da je ona jedna od temeljnih boja kojom se opisuje vilinski svijet *Vilikona* potvrđuje sljedeći citat: „Vile su satkane od svjetla. Takva su im i pribježišta – oblaci. Vilinska prozračna bljedoća odraz je oblaka (...) narod Kraljevstva Hrvatskog naziva ih *bijelim vilama*. One su dobrohotne (...) *Bijele vile* su bjelogrle (...) Ako nisu nage, odjevene su u bijelu svilenu opravu okićenu biserjem, cvijećem i jutarnjim, zlatnim rumenilom. Uz njihovu opravu na daljinu se bijele i njihove strijele.”¹³⁶ Citat nam, osim potvrde temeljne vilinske boje – bijele, otkriva i vilinu dobru stranu, tj. preko opisivanja dobrohotnosti može se iščitati značenje poštenja koje se spominje kod Jakubina. Na njezinu čistoću i svjetlost neposredno upućuje motiv svilene oprave s biserjem, koji je prema Colinovu *Rječniku simbola, mitova i legendi*, tkđ. jedan od simbola čistoće jer ga krasi čista bjelina. Dakle, ovdje je boja fizičkoga izgleda u funkciji prikazivanja unutarnjih osobina.

7. 2. Broj dvanaest

Roman kao magični kvadrat i prvi hrvatski roman-leksikon naziv je članka Andrijane Kos-Lajtman gdje se bavi tumačenjem *Vilikona*, tj. uloge kvadrata kao temeljnog okvira koji sadrži utkane priče i didaktičke upute, tj. savjete. Tvrdi da su leksikonski dio, didaktički, i onaj fiktivni o vilinskom svijetu strukturno određeni „matematičkim ludizmom što ga određuje tzv. magični

¹³⁴ Isto, str. 29.

¹³⁵ Isto.

¹³⁶ Isto, str. 40. U citatu se riječ s korijenom b(i)jel- pojavljuje u različitim morfološkim i tvorbenim oblicima pa njezina učestalost odigrava važnu ulogu i na fonetskoj razini jer taj dio dobiva prizvuk melodioznosti upravo zbog igre riječima.

kvadrat broja dvanaest. Riječ je o kvadratu, matematičkom fenomenu, u kojemu je suma svakog stupca, retka ili dijagonale jednaka broju 12.¹³⁷

Slika 4.: Magični kvadrat broja dvanaest ugrađen u hrvatski pletar¹³⁸

Tekst *Vilikona* strukturiran je u tri glavna poglavlja, nazvanih *Prvi red*, *Drugi red* i *Treći red*, tj. tekst je podijeljen na onoliko dijelova koliko je magični kvadrat, okomito ili vodoravno, podijeljen na redove. Svaki je red opet podijeljen na polja pa tako, vidi se iz slikovnog prikaza, prvi red posjeduje polje tri, dva i sedam unutar kojih su ispričane priče. Svako polje ima onoliko vilinskih priča koliko određuje njegova brojčana vrijednost, što znači da u prvom polju nazvanom *Polje 3* možemo iščitati tri priče o vilinskome svijetu, u *Polju 2* tek dvije i sl.

Zbroje li se brojčane vrijednosti polja, bilo da je riječ o vodoravnom ili okomitom slijedu, uvijek će konačan zbroj biti jednak temeljnom i nadređenom broju – dvanaest, „broju u kojem se krije osnovni kôd cijeloga“¹³⁹ romana. Ukupan broj priča, točnije njih trideset šest moguće je čitati na različite načine, od početka prema kraju, od kraja prema početku, a moguće je i odabrati vlastiti slijed prema potrebama jer ako čitatelja zanima samo onaj dio o vilinskom bilju preko sadržaja će naći to poglavlje i otvoriti će *Polje 7* s podnaslovom *Vilinsko bilje* gdje će dobiti ne samo priču o vilinskom svijetu biljaka, već i savjete pa stoga *Vilikon* možemo nazvati i enciklopedijom ili leksikonom¹⁴⁰ te didaktičkom poučnom knjigom sa savjetima.

¹³⁷ Andrijana Kos-Lajtmán, *Roman kao magični kvadrat i prvi hrvatski roman-leksikon*, 1-2, 2012., str. 128., [http://www.matica.hr/revija/2012/HR-2012-1.pdf\(10](http://www.matica.hr/revija/2012/HR-2012-1.pdf(10). lipnja 2013.)

¹³⁸ Izvor: Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 246.

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ Ivana Buljubašić i Tina Varga Oswald otkrivaju simboliku imena romana. Dakle tvorbeni sastavnica –kon u riječi *Vilikon* označava leksikonsku funkciju i sekundarni žanr Horvatičine knjige.

„Broj 12 korespondira i sa semantičkom razinom predočenih priča (bivajući kreativno ugrađen u mnoštvo pojedinačnih motiva ili situacija)¹⁴¹ pa se tako spominje u opisu podanika Kublaj-kana: „Dvanaest *quita* – kanovih najodanijih velmoža, pripravljalno se za nastavak svečanosti. Oni su vodili Carstvo i njihov izgled odavao je važnost povjerenih im zadaća. Kan će ih darivati (...) Vjerojatno će naglasiti da će i ova godina biti dobra i rodna, ali da ne smije zaboraviti kako godinu čini dvanaest mjeseci, međusobno različitih, baš kao što su različiti svih dvanaest velmoža na kojima počiva Carstvo.“¹⁴²

Tine Germ za broj dvanaest tvrdi da je „nebeski broj, simbol božanskog savršenstva (...) idealna mjera univerzuma, zatvorenog u kruženju vremena“¹⁴³, kao i vječni život. I prema Didierovu *Rječniku* broj dvanaest se u drevnim vremenima smatrao idealnom jedinicom mjerenja prostora i vremena. „Drevne povijesne knjige navode kako su naši preci sve mjerili na temelju broja dvanaest. Na primjer, Egipćani su dan i noć dijelili u dva razdoblja od po dvanaest sati“¹⁴⁴; ovisno o ljetnom ili zimskom solsticiju zaključilo se da se dan sastoji od dvanaest dugih i dvanaest kraćih sati. Broj dvanaest nebrojeno je puta zabilježen u *Bibliji* gdje se spominju dvanaest Izraelovih plemena, apostola, vrata Nebeskog Jeruzalema prema *Apokalipsi* itd. Didier piše i o dvanaest karika u lancu uvjetovanog nastajanja koji je karakterističan za budističku vjeru. Ima značenje savršenstva, nepromijenjenih prirodnih i životnih ciklusa.

Obzirom na istražena značenja, broj dvanaest u navedenom citatu iz *Vilikona* može se protumačiti kao savršena brojka jer kan posjeduje dvanaest velmoža kojima je povjereno carstvo, tj. njih možemo percipirati kao izbor savršenih iz mnoštva jer oni su ipak ti kojima je dodijeljena uloga obavljanja kanovih zadaća. Citat je potvrdio da se i u kanovo vrijeme godina dijelila na dvanaest mjeseci koje uspoređuje s velmožama, tj. različitost mjeseci povezuje s različitosti velmoža, a iako su različiti, baš kao i mjeseci koji zajedno tvore cjelinu, skupa čine najodaniju njegovu stražu te se mogu smatrati alegorijom savršenstva baš kao što je savršen i broj dvanaest.

Da je dvanaest temeljni broj *Vilikona* kod opisa kana potvrđuje i citat: „Uz Kublaj-kana ispruženog na udobnu krevetu, u nosiljci će boraviti dvanaest sokola, najboljih od svih koje Carstvo poznaje.“¹⁴⁵ I ovdje broj dvanaest posjeduje gotovo isto značenje, istu funkciju prikazivanja savršenstva, izabrane koji čine cjelinu, a da je riječ o izboru najboljih potvrđuje se i izrečenom sintagmom *najbolji od svih*.

¹⁴¹ Andrijana Kos-Lajtmán, *Roman kao magični kvadrat i prvi hrvatski roman-leksikon*, 1-2, 2012., str. 128., [http://www.matica.hr/revija/2012/HR-2012-1.pdf\(10](http://www.matica.hr/revija/2012/HR-2012-1.pdf(10). lipnja 2013.)

¹⁴² Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 43.

¹⁴³ Tine Germ, *Simbolika brojeva*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2004., str. 83.

¹⁴⁴ Colin Didier, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2004., str. 78.

¹⁴⁵ Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 49.

Značenje idealne mjere broja dvanaest može se otkriti u sljedećim primjeru u kojem se opisuje magijska vještina otklanjanja bolesti travom odoljen: „Nakon što se osuši, korijen se usitni u mužaru, a zatim se dvije žlice tog praha dvanaest sati natapaju u hladnoj vodi (...) Ulje ove biljke donijet će opuštenost, a ako se cijela objesi iznad kućnog praga, štitit će od vještica i demoni te će ukućani uz njezinu pomoć odoljeti svakoj bolesti.“¹⁴⁶ Značenje alegorijske upotrebe sintagme *dvanaest sati* može se shvatiti opet kao idelna mjera, božanstveni broj koji dovodi do izlječenja.

¹⁴⁶ Isto, str. 59.

8. Zaključak

Vile su u tradicijskom pristupu, baš kao i u romaneskom, prelijepa nevidljiva bića s najčešće žućkastom ili zlatnom kosom te bijelim dugačkim haljinama kojima prekrivaju svoju životinjsku nogu. U *Vilikonu* one mogu imati čak i zelenu, crvenu ili crnu kosu. Da postoje dobre i zle vile potvrđuju oba pristupa, koja ih još dijele na zračne, zemne i vodene. U Horvatičinu romanu podjela na zračne, zemne i vodene vile puno je složenije i detaljnije opisana, nego što se to može očekivati u pojedinim usmenim predajama. Potvrđuje to i autoričin studiozni pristup s didaktičkom nakanom. Kao i u tradicijskom pristupu, vile u romanu bave se liječenjem, plešu u kolu, ali i kažnjavaju ljude. Iz toga proizlazi da *Vilikon*, pored manjih varijacija i nadogradnje priče o vilama, uglavnom slijedi tradicijski pristup. U romanu se donose detaljni savjeti iz vilinskih knjiga, koji su prikazani gotovo enciklopedijski pa imaju didaktičku nakanu.

Obzirom da se u *Vilikonu* mogu iščitati već postojeći citati, likovi ili parafraze te crteži koji otkrivaju osobine likova može se zaključiti da je građen postupcima intertekstualnosti i intermedijalnosti. Kako se lik Jasne Horvat u romanu predstavlja prisluškivačicom koja teži posjedovati moći Big brothera i stvoriti novu mrežu – knjigu te koristi android, roman ima i dodirnih točaka sa suvremenošću.

S aspekta magijskog da se zaključiti kako preneseno značenje boja otkriva osobine vila, a broj dvanaest temeljni je broj sa značenjem savršenstva i cjeline što je prikazano kroz opis dvanaest savršenih kanovih velmoža i sokolova. Dvanaest je i idealna mjera kod vilinskog magijskog liječenja travama.

Horvatičin je roman vrijedan proučavanja i istraživanja jer je enciklopedijski, didaktički, neiscrpan izvor narodnih bogatstava. Dostojan je pažnje jer na jedan poseban, nekonvencionalan način, kao i zanimljivom pričom prožetom simbolikom broja dvanaest, prikazuje građu vezanu za narodnu predaju o vilinskom svijetu. *Vilikon* nije samo roman koji razveseljava, već i edukativni roman-leksikon koji podučava.

Izvori i literatura

Izvori:

Jasna Horvat, *Vilikon*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012.

Literatura:

Miroslav Beker, *Tekst/intertekst*, u: Zvonko Maković i dr., *Intertekstualnost – intermedijalnost*, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 1988., str. 9.-20.

Maja Bošković-Stulli, *Pjesme, priče, fantastika*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1991.

Stipe Botica. *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990., str. 29.-40.

Ivana Buljubašić, Tina Varga Oswald, *Paralelna tumačenja Nevidljivih gradova Itala Calvina i Vilikona Jasne Horvat*, *Lingua Montenegrina* 11, 2013., str. 377.-399.

Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2007.

Zoran Čiča. *Vilenica i vilenjak: Sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica*, Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 2002.

Colin Didier, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2004.

Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1966.

Tine Germ, *Simbolika brojeva*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2004.

Marijan Jakubin, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2004.

Ivan Lozica, *Poganska baština*, Zagreb: Golden marketing, 2002.

Suzana Marjanić, *Životinjsko u vilinskom*, u: Renata Jambrešić Kirin, Tea Škokić, *Između roda i naroda*, Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 2004., str. 231.-251.

Dubravka Oraić, *Citatnost, eksplicitna intertekstualnost*, u: Zvonko Maković i dr., *Intertekstualnost – intermedijalnost*, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 1988., str. 121.-156.

Goran Rem, *Pogo i tekst*, Zagreb: Meandarmedia, 2011.

Edmund Schneeweis, *Vjerovanja i običaji Srba i Hrvata*, Zagreb: Golden marketing, 2005.
Igor Zjakić, *Psihologija boja*, Varaždin, Veleučilište, 2010.

Mrežne stranice:

Andrijana Kos-Lajtman, *Roman kao magični kvadrat i prvi hrvatski roman-leksikon*, 1-2, 2012., str. 128., <http://www.matica.hr/revija/2012/HR-2012-1.pdf> (10. lipnja 2013.)
http://hr.wikipedia.org/wiki/Jasna_Horvat (9. lipnja 2013.)